

VARPAS

Politikos, mokslo ir kultūros mėnesinis laikraštis.

Kaina metams—24 auks., pusei metų—12 auks., trims mėn.—6 auks. Atskiras numeris—3 auk. Amerikoje: met.—2 dol., pusei metų—1 dol.

Redakcijos ir administracijos adresas: Kaunas, Laisvės Aleja 60.

Vyt. Steponaitis.

Mirimai ir gimimai Lietuvoje 1919 metais.

I.

Pereitame „Varpo“ Nr., rašydamas apie gimimus ir mirimus Šakių apskrityje, bendrai pažymėjau, iš kur tos žinios imtos. Šiuo kartu aptarsiu ir kitas apskritis, o draugė pereisiu prie kai kurių pastabų bei išvadų. Bet pirmiausia suteikiu skaičius:

1. Alytaus apskritis.

Valsčius.	Gimė			Mirė		
	krik.	žydų	išviso	krik.	žydų	išviso
Alytaus	187	25	212	235	19	254
Alovės	69	—	69	76	—	76
Antnemunio	85	—	85	109	—	109
Jezno	235	5	240	182	7	189
Krokelaūkio	79	—	79	106	—	106
Liškavo	103	4	107	119	9	128
Miroslavo	156	4	160	117	3	120
Metelių	72	—	72	78	—	78
Nemunaičio	77	—	77	110	4	114
Punios	88	—	88	59	—	59
Seirijų	208	13	221	223	25	248
Simno	132	10	142	148	14	162
Nemaniūnų	100	—	100	72	—	72
Udrijos	81	—	81	116	—	116
Iš viso	1672	61	1733	1810	81	1891

2. Ežerėnų apskr.

	Gimė	Mirė
Antanavo kat.	60	112
Avilių "	20	30
Baltriškio "	34	20
Dusėtų "	156	254
Dusėtų žydų	13	25
Ežerėnų kat.	121	205
Ežerėnų žydų	8	25
Imbrado kat.	13	49
Salakų žydų	7	19
Smalvos kat.	63	97
Smėlinės "	5	24
Šventėnų "	37	62
Salakų "	115	300
I š v i s o	652	1222

Be bendrų visoms apskritims pritaikomų netobulumų, Ežerėnų apskr. skaičiuose yra dar šie nepritekliai. Bolševikams Lietuvoje viešpataujant Baltriškio parapijoje prauvo metrikų knygos. Rasta tik atskiri lapai, taigi žinios ne pilnos. Be to metasi į akis palyginti mažas mirusių skaičius, priežastimi yra tai, kad mirimai žymimi tik nuo birželio mėnesio.

Avilių parapijoje bolševikai ištrėmė kunigą ir jo čia nebuvo birželio—rugsėjo mėn. laikotarpiu, taigi tuo metu neįregistruoti krikštai. Mirimai irgi užrašyti padavimų prisilaikant: kunigui grįžus buvo sušaukta parapijos sueiga ir iš žmonių kalbų užrašytas mirusių skaičius.

3. Kauno apskr.

	Gimė	Mirė
Kauno Šv. Trejybės par.	363	648
Aleksoto miesto kat.	10	71
Kauno evang.	62	128
Visų parapijų kat. (?)	2370	3206
Karmelitų par. "	223	341
Šančių "	136	192
Aleksoto žydų	5	8
Kauno II nuovados (?)	207	261
Kauno žydų	188	231
Kauno pravoslavų	45	95
I š v i s o	3609	5181

Aleksoto steigiamos parapijos žinios praneštos iš dviejų vietų: Aleksoto ir Garlevos klebonų, bet ir viena kitą papildydamos jos nesuteikia tikro vaizdo. Taip Garlevos pranešimu, gimimai baigiasi vasario mėnesiu, o mirimai rugpiūčio. Pačios gi Aleksoto steigiamos parapijos knygos vedamos tik nuo spalvių mėnesio. Reikia pažymėti, kad su krikštais dauguma aleksotiečių kreipiasi į Kauną, ir tuo pačiu krikštai įrašomi jau Kaune.

Ne visai aiškus pasakymas: „visų parapijų“, kurias pranešė apsaugos vadas, galima spėti, kad tai turima dėmėsyje katalikų parapijos. Neaiškus ir Kauno II-os nuovados apsprendimas.

4. Kedainių apskritis.

Apskirtyje išviso . . . . . gimė 2031, mirė 2970.

Prie atsiųstų žinių pastaba sako, kad gimimai ir mirimai užrašyti prisilaikant bažnyntinių apskrities knygų. Iš panašaus bendro pasakymo negalima surasti, ar jų skaičiuje yra žydai, vokiečiai, rusai.

5. Panevėžio apskritis.

Apskirtyje . . . . . gimė 2986, mirė 4885.

6. Raseinių apskritis

	Gimė	Mirė
Raseinių kat.	245	392
Vidūklės „	151	202
Tytavėnų „	115	177
Kelmės „	219	379
Kražių „	143	216
Pašilio „	77	80
Žaiginių „	61	77
Lydavėnų „	56	74
Milašaičių „	21	16
Šilavos „	127	177
Vadžgirio „	95	99
Juodaičių „	60	49
Girkalnio „	130	163
Karklėnų „	43	86
Betygalos „	110	172
Girdžių „	60	58
Skirstnemunės „	106	112
Pakražančio „	37	57
Žyvių evang.	35	35
Jurbarko „	39	52
Kelmės „	12	17
Raseinių žydu	28	56
Kelmės „	26	52

		Gimė	Mirė
Kražių	žydų	7	13
Tytavėnu	"	4	3
Girkalnio	"	2	—
Jurbarko	"	33	25
Jurbarko	pravoslav.	12	8
Raseinių	evang.	13	30
Jurbarko	kat.	110	167
Žalpių	"	31	11
Šilavos	žydų	1	6
I š v i s o		2209	3061

Trūksta žinių iš Siaudininkų, Nemakščių, Stakių katalikų parapijų; Raseinių pravoslavų ir Nemakščių žydų.

7. Seinų apskritis.

Apskirtyje . . . . . gimė 969, mirė 1177.

Nėra žinių iš Punsko val., kadangi Punsko bažnyčia randasi už lenkų demarkacinės linijos. Nieko neminima apie Seinus ir kitas lenkų užimtas vietas — nežinia, ar jos įtrauktos į bendrą skaičių.

8. Šakių apskritis.

Šakių apskritis plačiau aprašyta „Varpo“ №№ 4—5.

9. Trakų apskritis.

		Gimė	Mirė
Darsūniškio	kat.	83	80
Gegužyno	"	48	87
Žiežmarių	"	251	247
Žiežmarių	rusų	12	9
Žiežmarių	žydų	16	16
Žaslių	"	12	25
Žaslių	kat.	185	225
Kietaviškių	"	166	177
Kalvių	"	94	84
Kruonio	"	77	97
Kazokiškių	"	87	90
Kaišėdorių	"	118	180
Kaišėdorių	žydų	5	10
Kruonio	"	1	8
Paluomenės	kat.	80	72
Paparčių	"	83	103
I š v i s o		1318	1510

Iš 20 Lietuvos apskričių yra žinių tik iš 9,
Sugrupavus jų bendrus skaičius, gausime šiokią lentelę:

A p s k r i t i s	Gimė	Mirė	Prieaugis.
Alytaus	1733	1891	— 158
Ezerėnų	1652	1222	— 570
Kauno	3609	5181	—1572
Kedainių	2031	2970	— 939
Panevėžio	2986	4885	—1899
Raseinių	2209	3061	— 852
Seinų	969	1177	— 208
Šakių	1217	1326	— 109
Trakų	1318	1510	— 192
	16724	23123	—6499

Tiesai nenusižengus galima spręsti, kad ir likusių apskričių skaičiai nepakeis bendrų skaičių priešingon pusėn, tik, žinoma, jie bent kiek pakitės.

Bendrai devyniose minėtose apskrityse 100 gimusių tenka daugiau kaip 138 mirusių, arba mirusių skaičius išreiškiamas 138,86^{0/0}, prilyginus prie gimimų. Mirtingumo padidėjimas palietė ir žydus, kurie šiaip ar taip, bet aukštai stovėjo vaisingumo atžvilgiu. Pavyzdžiui, d-ro Bergerio pranešimu, 1919 m. tarp žydų 25 Lietuvos miestuose ir miesteliuose tais metais gimė 426, mirė 753 (177^{0/0}), taigi nuošimtis dar didesnis, negu visoms devynioms apskritims. Atskiruose miestuose, pav. Kaune gimė 188, mirė 231 (123^{0/0}), Panevėžyje gimė 68, mirė 151 (221^{0/0}) („Medicina“ № 1).

Pas mus nėra bent kiek tikrų žinių apie visą gyventojų skaičių minimose apskrityse, taigi negalima išvesti, kiek mirusių ar gimusių tenka vienam tūkstančiui gyventojų. Tuo pačiu negalima praveisti jokio sulyginimo su gimimu ar mirimu prieš karą Rusuose ar kitose valstybėse. Apskritai, Rusijoje mirtingumas buvo didesnis, negu kitose valstybėse, pavyzdžiui 1900—1909 m. tūkstančiui gyventojų tekdavo 29,9 mirimų. Tuo tarpu 1906—1910 m. Vokietijoje tas skaičius buvo 17,2, o Skandinavų valstybėse 13,7; 13,8, 14,4.

Bet sulyginus skaičius, prieš karą ir dabartinius, matomas didis skirtumas. Pavyzdžiui, 1909 metais (iš „statistinės žinios apie Lietuvą prieš karą“).

Buv. gubernija	Gimė	Mirė	Prieangis
	tūkstančiais.		
Kauno	51	34	+ 17
Vilniaus	63	35	+ 28
Šuvalkų	14	11	+ 3

Dabar aiškiai matome mirimų viršijimą. Ir tasai pastebima ne vien pas mus Lietuvoje, bet ir kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Draugija socialiniams pasaulio karo vaisiams patirti tarp kitko pranešė (cituoju iš „Eltos“ žinių):

1) Nuo 1914 m. ligi 1919 Europos valstybės prarado 35 milijonus žmonių.

3) *Labai sumažėjo gemančių skaičius.*

4) *Baisiai išsiplatino džiūva.*

Trečias punktas nurodo, kad ir Europoje sumažėjo gemančių skaičius, o ketvirtas punktas laiduoja mirimų padidėjimą, bet to visko kol kas negaliu vaizduoti skaičiais.

II.

Aptariamų žinių rinkimas priklauso Sveikatos departamento iniciatyvai. Pažiūrėsime, kaip jis, o drauge ir apskričių valdybos tą uždavinį atliko ir kaip mūsų numanytu priderėjo atlikti.

Sveikatos Departamentas, kreipdamasis į apskritis, nedavė jokių instrukcijų, kaip tos žinios turi būti renkamos ir surašomos, nurodyta tik bendrai, kad reikia atsiųsti tokių tai žinių. Apskričių viršininkams atsidengė plati dirva, vieni patys kreipėsi į parapijas, kiti per miliciją. Vieni klebonai atsiuntė bendrą skaičių, kiti dar paskirstė lytį, tretį nepamiršo ir amžiaus. (tik vienos parapijos) ketvirtas net visas pavardes surašė, paskutinioji visai nutylėjo. Apskričių viršininkai, o gal ir gydytojai kartais atsiuntė nė kiek nesutvarkytų žinių, vien tik lapų pluoštus, kiti surašė valsčiais, ar parapijomis, dar kiti tik bendrą skaičių pranešė. Vienių žodžių, sistemos jokios. Ir regis, kad kai kurio apskrities viršininko naujai pareikalavus tų pačių žinių, ar tik jam nereikėtų dar kartą jų rankioti.

Gyventojų skaičiaus atžvilgiu gali būti dvejopas statistikos žvilgsnis. Vaizduosiu tą pavyzdžiu. Lietuvoje kas metai gimsta, miršta veda dešimčiai tūkstančių žmonių, tiek pat mokosi, tiek pat išauga iš vaikų į pusbernius, metam praėjus visi gyventojai metais pasenėję. Tai permainos įvykstančios metų bėgiu, ir jos negali turėti žymios reikšmės bendrai Lietuvos gyventojų

sudėčiai, bet jo paskirstymą svarbesniais demografiniais pažymiais. (Išimtimi gali būti praėjusis didysis karas, kuris ūmu laiku paliko gan žymių atmainų). Bet ko nesučiuopsi mėnesių, meto laiku, tą lengviau pastebėsi bent kiek ilgesniam laikui praslinkus, kuomet gyventojų sudėtyje galima pastebėti žymių pakitėjimų.

Taigi norint Lietuvos gyventojų sudėtį vaizduoti statistikos atžvilgiu, reikalingi laiks iš laiko gyventojų *perrašinėjimai*, o metų bėgyje *nuolatinė atskirų įvykių registracija*. Apie vienlaikinius perrašinėjimus mums dar neteko galvoti, nes surašinėjant žmones rinkimams į Steigiamąjį Seimą ar vietines savivaldybes, buvo vien tik to ir laikomasi, o nė kiek nežiūrėta statistikos reikalavimų. O nuolatinė registracija nepertraukiama nė vieną dieną. Bet ir joje daug ko trūksta. Tie, kurie veda panašias knygas, dažniausia neturi jokio supratimo apie statistiką, nežino, kad *statistikoje nėra smulkmenų*, bet viskas vienodai reikalinga, viskas reikalauja kuo tiksliausio, kuo teisingiausio užrašymo.—Norint to pasiekti, nuolatinis įvykių užrašymas privalo atsakyti kai kuriems bendriems reikalavimams:

a) Organai, kurie užrašo atsitikimus, turi būti *kuo gausingiausi*, kad atsitikimas būtų galima užrašyti netoli tos vietos, kur jis įvyko; vaizdžiau tarius, tasai užrašantis organas turi veik dalyvauti prie pačios atsitikimo užmazgos.

b) kad atsitikimų užrašymas būtų teisingas ir kiek galint pilnesnis, reikia kad veiktų *priverstinumas* ir *neapsunkinimas ar paprastumas*.

e) svarbū, kuriuos *pažymius* turi praleisti registracija. Ir čia jau saivaime aišku, kad statistikos reikalavimai nelyginamai platesni, negu administracijos. Administracijai užtenka, kad būtų patikrintas vedusiųjų asmuo, ar tikrai žinoti, kad mirė tas, o ne kitas. Statistikai reikalinga visa eilė demografinių ir socialinių pažymių: mirusiojo profesija, mirties priežastis ir t. t. Siaučiant limpamoms ligoms, administracijai užtenka pažymėti vien tik faktą ir susirgimo vietą; medicinos statistikai jau reikia žinoti ir patologijos apsirėiškimus ir sanitarijos higienos apystovas. Nors čia pat turiu pažymėti, kad mūsų Sveikatos Departamentas pasitenkina vien tik administratine role

Gyventojų keitimasis žymimas įvairiais būdais. Prancūzuose ir Vokiečiuose tą atlieka pilietiniai valdininkai, pas mus Lietuvoje dvasininkai, pasilikusieji tą tradiciją dar nuo atsilikusios Rusijos laiku. Vokietijoje pavyzdžiui kiekvienas gimimas turi būti praneštas ne vėliau septynių dienu, mirimas ne vėliausio nešventadienio, o vedybos įvyksta prie paties valdininko. Bet ir tai reikia pasakyti, kad skaičių gan pavyzdingoje Vokietijoje geriausia pažymima tik vedybos. Prie mirimų ir gimimų yra ir praleidimų, pavyzdžiui dingusieji be žinios, vaikai. Būna ir netikrų žinių, jei pav. apie mirtį praneša ne visai žinautis asmuo.—

Lietuvoje tas viskas yra dvasininkų rankose ir visi atsitikimai pažymimi tik tuomet, kuomet tai įvyksta bažnyčioje (taip vadinami sakramantai). Bet čia mes matome, kad vien tik vedybos pažymimos tuomet, kuomet jos įvyksta. Mirimai ir gimimai užrašomi tik tam tikram laikui praslinkus. Tasai laikas tam tikrose apystovose gali tęstis savaites ir net mėnesius, pavyzdžiui, vaikai mirštantieji nekrikštyti. Apskritai, statistikos praktika pripa-

pažino, kad gyventojų keitimasis, užrašomas dvasininkų, duoda mažiau tikresnių ir patenkinamų žinių, negu užrašomas pilietinių valdininkų.

Grįžtant prie Sveikatos Departamento surinktų žinių reikia pripažinti, kad jos pašašiai surinktos, statistikos atžvilgiu mažai ko suteikė, viena dėl jų nevienodumo, antra dėl nepilnumo. Mums nežinoma nei lytis, nei amžius, nežinoma, ar vaikai gimė vedusių tėvų ar merginų, nežinoma negyvai gimusieji ir t.t. ir t.t. Čia pat reikia pridurti dar viena pastaba. Praktikos atžvilgiu, reikėjo rinkti dar žinios ir apie vedybas, nes ir jos gaunamos iš tų pačių šaltinių, iš kur ėmė apie mirusius ir gimusius, o tai būtų darbo ir laiko ekonomija.

Adomas Dainora

Socialinės politikos pagrindai.

(Tęsinys).

§ 3. Socialinės diferenciacijos veiksniai.

Kad žmonija arba žmonės skirstosi rasėmis, tautomis, valstybėmis ir tikiybėmis organizacijomis, kurių nariai arba gyventojai vėl dalijami įvairiais luomais bei klasėmis, ir kad žmonės dažnai tarpusavyje kovoją, — tai nėra joks nei iš aukšto žmonėms primestas (Dievybės), nei iš jų vidaus („piktos valios“) kilęs dalykas ar nesupratimas, bet visa tai yra nuoseklus ir būtinas ekonominų bei kultūrinių žmonijos gyvenimo sąlygų padarinys.

Pirmutinė ir, be abejo, svarbiausia vieta čia priklauso technikai, plačia to žodžio prasme imant, t. y. fiziniams, fiziologiniams ir ekonominėms žmonių gyvenimo sąlygoms. Grynai fizinių bei cheminių ir fiziologinių veiksnių įtakoje žmonės jau skiriasi savo prigimtimi, o nuolatinis gyvenimas vietoje ir poravimasis tik žinomame žmonių tarpe padaro tai, kad vienos vietos žmonės jau fiziologiniu atžvilgiu daug kuo skiriasi nuo kitų žmonių. Brolius ir gimines mes labai dažnai pažįstame iš jų fizinio (veido, ūgio, eisenos ir kt.) panašumo. Vienos parapijos žmonės dažnai turi daug ypatingų, kitų parapijų žmonėse retai besutinkamų, žymių. Didesnio geografinio ploto žmonės vėl turi visiems bendrų ir kitų kraštų žmonėms skirtingų kūno ypatybių.

Ir taip eina ligi tautos bendrųjų žymių, toliau — rasės, pagaliau visos žmonijos. Nėgras ir japonas, kinas ir lietuvis, eskimas ir arabas taip skiriasi, kad kiekvienas juos ištolo atskirsi, tačiau jie visi turi bendrų žymių — visi žmonės. Tuojau atskirsi ir tipingą lietuvį nuo lenko, ruso, žydo ir kt., negirdėdamas net jų kalbos. Vėl lietuvius patyręs žmogus tuoj paskirstys į žemaičius, aukštaičius, džukus ir t.t. — taip pat jų tarmės negrįbamas.

Ir iš tikrųjų, stebuklai būtų, kad Sibiro tundrų ar Afrikos Sacharos gyventojai būtų vienoki, kad nepadarytų įtakos nuolatinis vaikščiojimas po kalnus ar sniegus ar plaukiojimas po vandenį. Ir šiose grynai fizinėse, fiziologinėse bei ekonominėse sąlygose mes turime ieškoti svarbiausių žmonių pasiskirstymo (diferencijų) priežasčių, ir tai ne tik rasėms, bet, ir tautomis, padėmėmis, giminėmis ir t.t.

Šią pasiskirstymą dar padidina kitos—kultūrinės arba ir dvasinės priežastys. Jei mes ateiname į visai mums svetimą šeimyną, tai tuojau galime pastebėti, kad mes daug ko nesuprantame, ką toji šeimyną savo tarpe kalba. Du artimi žmonės—sakysim, vyras su žmona — labai dažnai susikalba akimis arba tik trumpais garsais, taip kad pašalinis žmogus niekaip negali suprasti, apie ką jiedu kalba. Kiekviena šeimyna net turi savo ypatingų reikalų ir ypatingų žodžių bei garsų tiems reikalams aptarti, kaip kad pašalinis dažnai gauna tik žiūrėti ir nieko nesuprantą, apie ką savo tarpe kalba, — nors visi žodžiai, atskirai paimti, jam suprantami. Tas pats apsidreikimas matyti ir tolimesniose apskrityse ir tautoje su visai savotiška kalba. Mes šiandien negalime su svetimtaučiais iš syk susiprasti, kadangi amžių amžiais nieko bendra su jais neturėjome; jie pas mus nesilankydavo, mes pas juos, gyvenome kitokiose sąlygose ir delto mūsų garsai ir pavadinimai nesuprantami aniems, jų—mums. Ir tuo būdu mes išsigijom kaip lietuvių kalbą, taip ir žemaičių aukštaičių, zanavykų, kapsų, dzukų ir kt. tarmes, kaip indogermanų, ir kt. kalbų kamiėnus, taip ir pačią visos žmonijos dovaną tam tikrais garsais savo tarpe susiprasti.

O jei fizinių geografinių ir ekonominių aplinkybių duota pradžia rasienei, tautinei ir gentinei žmonių diferenciacijai, jei jos nulemia ne tik žmogaus pogrį, išvaizdą, bet ir kalbą, — tai negali nedaryti įtakos ir gilesniam, dvasiniam žmogaus gyvenimui, jo būdai, tikiškai ir tt. Žmonės, kuriuos per ilgus amžius veikia įvairūs ir ganėtinai stiprūs, bet ne šiurkštūs gamtos reiškiniai, pamažu įgis tvirtą, rimtą, bet švelnų būdą, mokės giliai jausti ir kitą suprasti — bet drauge ir už savo reikalą pastovėti. Tuo tarpu žmonės, kuriuos ilgai veikė vienodos ir rūsčios gyvenimo sąlygos, bus kaip sakoma, kietaspaudžiai sunkiagalviai, žiaurūs ir sunkiai perkalbami, o kiti, kuriuos ilgai veikė įvairios, bet aštrios ir ūmai bėmainančios sąlygos, — galės taip pat būti žmonės „geros širdies“ ir mokės kitą suprasti, bet bus staigūs, savo jausmuose sunkiai suvaldomi. Tolimųjų šiaurių, karštųjų ekvatoriaus šalių gyventojuose iš vienos pusės ir rytų bei vakarų Europos tautose iš kitos — šių gamtos veksnų įtaką galima matyti geriausia.

Su geografinėmis bei ekonominėmis aplinkybėmis rišasi ir žmonių tikiyba. Juo žmonės gyvena žiauresnėse sąlygose — tuo šiurkštesnis jų būdas, tuo naivesnė ir „stambeldiškesnė“ jų tikiyba, ir atvirkščiai: juo geresnės ir švelnesnės gyvenimo sąlygos, tuo žmogus jautresnis, tuo jo tikiyba gilesnė, švelnesnė. Labai šaltų ir labai karštų kraštų gyventojai dar ir šiandien didžiojoje pasitenkina politeizmu (stambeldybe, garbina daug dievų), tuo tarpu *Rojaus* žmonės mes jau iškart matome esant *teistus* (išpažįstančius vieną asmeninę dievybę), o *panteizmas* (Dievas—Visata) tik per *deizmą* (beasmėnę dievybę) sutinkamas vien anksčiau išsilavinusiuose žmonėse. Saulės ir Perkūno kultą mes randame beveik visose padėmėse, kadangi tie gamtos reiškiniai visur sutinkami. Bet „šventas“ Ažuolas, Zaltys, šv.

Akmuo ir t.t. randami tik tokių žmonių tikybos kultuose, kurie (žmonės) turėjo artimų su jais santykių (pav., lietuviai su ažuolu ir t.t.) Negalimas daiktas, kad žmonės garbintų tai bijotų to, ar džiaugtųs tuo, ko jie niekuomet nėra matę, apie ką nieko nėra girdėję arba apie ką neturi jokio supratimo. Perkūnas, medžiai, akmenys, žvėrys ar dirbtiniai stabai galėjo būti žmonių laikomi dievais ir jų garbinami tik tol, kol jie pamatė arba kol kas jiems parodė, kad tenai nieko dieviška, nieko stebuklinga nėra. Kaip tik apie tai žmogus patyrė, bet gamtos ir žmogaus likimo painumo dar nesuprato, reikėjo vienos, asmeninės,—bet nematomos ir nesuprantamos Dievybės, kuri nematoma savo ranka ir neapžėta galybe viską valdytų ir tvarkytų. Dar žingsnis, dar vienas laipsnis į gamtos paslapčių labirintą,—ir žmogus pamato, kad daugelis tų dalykų, kuriems tvarkyti pirmiau įsiai pastatė nematomą ir savo galybėje nesuprantamą Dievybę,—tvarkosi paprastais, visiems suprantamais ir visai ne stebuklingais dėsniais. Asmeninei Dievybei vis ir vis mažiau darbo telieka, ir žmogus pradeda taikintis su mintimi, kad kadaise reikėję tik pirmutinės *priežasties*. Asmeninės Dievybės vietą užima neasmeninė—Priežastis. Iš čia jau tik vienas žingsnis prie visiško *ateizmo* (Dievybės atmetimo ar *panteizmo*, kame Dievybė identifikuojama, laikoma per vien, su visata, arba visa gamta, t. y. sakoma, kad Dievas ir Gamta yra vienas ir tas pats dalykas).

Čia mes jau matome, kaip fiziologinės, geografinės, ekonominės ir kultūrinės gyvenimo sąlygos turi įtakos žmonių pasiskirstymui pagal išvaizdą, kalbą, būdą, tikyba ir t.t. Bet tos pačios sąlygos verčia žmones ne tik skirstytis, bet ir vėl vienytis. Žmogų lavina ir tobulina jo patyrimas, žmogaus reikalavimai didinasi ir įvairėja. Siauri asmeniniai ir šeimyniniai ryšiai, kurie suteikia naudos ir laimės abiem pusėms, pamažu išsivysto į gentinius, paderminius, tautinius ir valstybinius santykius, o toliau ir į tarptautinius bei tarpvalstybinius—vis prisitaikant prie geografinių, ekonominių bei kultūrinių žmonių reikalų bei reikalavimų.

Ir tame bendrųjų diferenciacijos ir asociacijos veiksmų sukūryje mes matome dar ypatingus veiksmus, kurie skirsto visuomenę ir jos grupes (tautų, valstybių ir kt. gyventojus) dar į ypatingas savo rūšies socialines grupes ir verčia jas tai savo tarpe kovoti, tai vėl vienytis su kitomis prieš bendrą priešą arba dėl bendrųjų reikalų geresnio aprūpinimo, — matome grupes, kurių vieni reikalai yra grynai pasauliniai, nesuvaržyti nei vietos, nei kalbos, nei tikybos nei kt. ribomis, kiti vėl ankštai ar šiais dalykais rišasi. Pirmiausia visuomenės reikalų tvarkymas, vidurinių ir laukutinių etninės (tautos) ar geografinės politinės (valstybės) žmonių grupės santykių organizacijos reikalas ir dvasinių reikalų patenkinimo reikalavimas ypatin gon grupėn išskiria kuo nors (savo jėga, protu arba tik autoritetu ar kt.) pasižymėjusius, kurie pamažu išvirsta tam tikrais dvasinių ar pasaulinių valdytojų luominiais ir kuriuos dar labiau nuo kitų žmonių atskiria jų ekonominė nelygybė (turtingumas žemėmis, pinigais, gyvuliais ir t.t.). Mokslo technikos tobulėjimas, taip pat apskritai žmonių patirties ir jų reikalavimų įvairėjimas ir pačias plačiasias minias skirsto į tam tikras savo reikalais dažnai priešingas grupes. Žmonės, kurie gamina žalius maisto arba ir šiaip vartojimo produktus, visumet savo tiesioginiuose santykiuose stovi prieš tuos, kurie tuos pačius produktus tik perdirba arba padailina, kad juos vėl grą-

žintų tiems patiems arba panašiams žaliųjų medžiagų gamintojams—žinoma, tik už daug didesnę kainą, nes jie „iš to duoną valgo“. Toliau pasiskirstymas ir reikalų priešingumas eina dar giliau. Žemvaldis, kuris turi tiek daug žemės, kao negali jos patsai apdirbti; pramonininkas ar amatininkas, kuris turi tiek daug turto ir sumanumo jį „perkeisti“, kad patsai dienas negali visko atlikti; valdininkas ar kt., kuris turi tiek daug reikalų, kad vienas negali jų aprėpti,—visi jie priversti ieškoti sau padėjėjų, kurie už sutartą atlyginimą atliktų tam tikrą darbo dalį. Ir taip vieni lieka tik savininkais, darbo organizatoriais, prižiūrėtojais ir darbdaviais, kiti—paprastais samdomais ir apmokamais darbininkais, svetimų pageidavimų ir troškimų pildytojais. Ir vieniems ir kitiems rūpi kuo mažiau savo energijos ir jėgų aikvoti, o kuo geriau gyventi ir kuo daugiau pelnyti. Del to darbdaviams, tarp kita ko, svarbu, kad jų samdomi darbininkai už mažiausią atlyginimą ilgiausiai dirbtų arba daugiausia padarytų, o darbininkams gali būti tik tuomet geriau, kuomet jie mažiau savo energijos sunaudoja, t. y. trumpiau ir lengviau dirba, o daugiau uždirba. Iš čia savininkų - darbdavių ir darbininkų vadinamas amžinas reikalų priešingumas, iš čia *klasių kova*.

Bet diferenciacija ir visuomenės grupių priešingumas tuo dar nepasibaigia. Vienos visuomenės ūkio šakos darbininkų mokesnio pakilimas ir darbo sumažėjimas, jei tai neina iš technikos pasitobulinimo, gali reikšti ne tik tų darbininkų uždarbį padidėjimą, o jų darbdavio pelno sumažėjimą, bet ir jų gaminamų produktų perkamosios vertybės pakilimą. Jei ūkio darbininkams darbdavys turi brangiau mokėti, tai, nenorėdamas nuostolių turėti, darbdavys gali būti priverstas brangiau ūkio produktus parduoti, ir galų gale gali išeiti taip, kad ūkio darbininkams didesnes algas prideda ne darbdavys iš savo kišenius, bet visi tie, kurie priversti ūkio produktus pirkti, o pirmoj vietoj — plačiosios miestų darbininkų minios. Gali atsitikti ir atvirkščiai.

Nereikia kalbėti jau apie tai, kiek įtakos turi geografinės ir kt: kraštų padėtis ir žmonių kultūriniai reikalavimai. Vietose, kur žemė derlinga, o gamta tinkama, arba kur visos technikos ir prigimties aplinkybės gerai susidėjusios, darbdavys gali du ir tris kartus brangiau darbininkui už darbą mokėti ir kelis kartus daugiau pelnyti, negu vietose, kur gamta varginga ir visos kitos sąlygos negeros. Lietuviui darbininkui Amerikos 2—3 dol. dienos uždarbis yra jau nemažas, tuo tarpu anglas arba airis darbininkas negali iš tiek išgyventi ir netveria piktumu, kad svetimžemiai atėję jiems pelnus numušą ir apsunkiną jų klasinę kovą su darbdaviais. Europos darbininkas bėdavoja del mažų uždarbių ir brangaus gyvenimo, ūkininkas siejosi del darbininkų ir perkamųjų daiktų brangumo ir del parduodamųjų dalykų ar produktų pigumo, tuo tarpu Europos pramoninkai ir pirkliai, ūkininkai ir kt. rėkte rėkia ir reikalauja mūsų siena apsaigoti juos nuo Amerikos ir Argentinios dirbinių bei produktų, su kuriais esą negalima išlaikyti konkurencijos — nežiūrint, kad čia darbo mokesnis dar brangesnis ir be to dar kaštuoja atgabenimas. Tas pats darosi atskirose tautose valstybėse, net atskiruose vienos šalies kraštuose ir t.t.

Ir mes matome: pramoninkus, dvarininkus ir kt. bekovojančius su savo samdomais darbininkais del mokesnio ir darbo sąlygų ir savo tarpe — del įtakos, konkurencijos, pelno; darbininkus bekovojančius su savo darbdaviais del pelno ir darbo sąlygų, ir savo tarpe arba su kitų kraštų

skirtinos kultūros bei kitokių reikalavimų darbininkais — del konkurencijos už darbo sąlygas ir t.t.; matome valstybių valdovus ir organizatorius, bekojojančius su valdomomis ar tvarkomomis miniomis del įtakos ir autoriteto, ir savo tarpe — del konkurencijos arba ir būties, matome kunigus beveikiančius savo krašto savo tautos ir savo tikybos žmonių tarpe del įtakos ir autoriteto, ir vėl bekojojančius su kitų tikybių kunigais del konkurencijos ir įtakos visoje žmoniųoje; ir tt. ir tt.

Iš kitos pusės matome, kaip vienos tautos ar vieno krašto visos klasės ir luomai, surišti kalbos, papročių, tikybos, būdo, ekonomijos, technikos, kultūros ir kt. ryšiais, nežiūrint tarpusavio kovos ir reikalų priešingumo, vėl rišasi tam tikrais geografiniais bei politiniais ar tautiniais ryšiais, norėdami išlaikyti konkurenciją ekonominėje ir kultūrinėje kovoje su kitų svetimų ar kaimyninių kraštų tokiomis pat įvairių luomų ir klasių geogr. politinėmis ar tautinėmis grupėmis, ir vėl—čia ir įdomiausia, matome, kaip visų žemės kraštų giminės tautos, valstybės ir atskiri jų luomai bei klasės nuolat stengiasi susiartinti, užmegzti artimesnių ryšių ir vis su vienu tikslu—norint apturėti materialinę ir kultūrinę naudą, kad mažiausia energijos aikvojanč galima būtų pasiekti aukščiausio medžiaginės bei dvasinės laimės ir gerovės laipsnio.

II. Socialinė politika ir jos dėsniai.

§ 4. Socialinė politika ir jos pamatavimas.

Nors visuomenė ir jos grupės su savo visais įvairių rūšių ir įvairių krypsnių veiksniais, apskritai imant, tvarkosi inercijos dėsniių ir savęs išlaikymo instinkto principų plotmėje, bet vis delto sąmoningas ir planingas žmonių reikalų ir jų santykių tvarkymas yra būtinais reikalingas nuo tos valandos, lig tik žmogus pradeda suprasti savo ateities gyvenimą. Šią sąmoningą ir tam tikru planu daromą visuomenės santykių tvarkymą mes ir vadiname socialine politika.

Socialinės politikos uždavinys tuo būdu aiškus savaime. Nieks ne nori ir negali norėti sau negerovės ar nelaimės, visi, kas gyvas, nuolat eina prie didžiausio laimės ir gerovės laipsnio. Taigi ir socialinės politikos uždavinys gali būti tik vienas: padėti visuomenei prie to didžiausio laimės ir gerovės laipsnio eiti.

Bet pesimistui tuojau gali ateiti galvon klausimas, ar išsimoka planinga socialine politika rūpintis? Juk tiek atskiri žmonės, tiek ir įvairios visuomenės grupės ir be to savo reikalams rūpinti daug stengiasi ir didžiausios laimės bei gerovės siekia, o jei ne visi ir ne visumet laimingai gyvena, tai delto, kad kitos grupės (luomai ar klasės) stipresnės ar gudresnės ir jų nugalėti negali. Ar galima kalbėti apie socialinę, t. y. visuomeninę politiką, kai žinoma, jog kiekvienas žmogus priklauso arba užjančia daugiau kuriai nors socialinei grupei, ir siūlomoji ar vedamoji politika ar ne bus politika tos grupės naudai, o kitų nenaudai. Ar ne teisingiau ir naudingiau tada leisti dalykams vystytis savo jėgomis, o jei jau varyti kokią socialinę politiką, tai ar ne geriau grynai luominę arba klasinę?

Gyvenime šitokių pesimistų niekumet netrūko ir dabar netrūksta. „Švietimo“ gadinės pagarsėjęs prancūzų ekonominio liberalizmo principas *laissez faire, laissez passer*—leisti dalykams patiems eiti—yra kaip tik išreiškimas nuomonės, kad jokios socialinės politikos neverta ir negalima varyti (nors *laissez faire, laissez passer* buvo taikoma ne tiek į socialinę politiką, kiek į ekonominio gyvenimo plėtojimąsi, o šių dienų klerikalizmas, sindikalizmas ir ortodoksinis marksizmas iš vienos pusės ir politika įvairių visuomenės grupių (dvarininkų, fabrikantų bei pramonininkų, ūkininkų bei amatninkų ir k.t. sąjungų iš kitos—atstovauja grynai luominiam arba klasiniam socialinės politikos principui. Ir tame didelės bėdos nėra. Bet žmonės, kurie pašaukti, išrinkti arba nori prie geriausio ir tobuliausio visuomenės gyvenimo organizavimo *dabar* prisidėti, negali taip galvoti, jie turi apimti ir matyti kiek galint visų visuomenės grupių reikalus ir jų vietą bei svarbumą socialiniame gyvenime, o pačią socialinę politiką taip vesti, kad ji išeitų aukščiausiai didžiausio žmonių skaičiaus naudai. Rods, ir to principo prisilaikant klasinės arba luominės politikos žymių negalima išvengti, nes šiandien dalykai stovi taip, kad tam tikri visuomenės sluoksniai ir be jokios ypatingos socialinės politikos turi gerą gyvenimą ir jokių reformų nenorėtų. Ir kad ir kokia politika būtų, jie visumet ras prie ko prikibti ir pasakyti, kad toji politika užgaunanti jų reikalus, juos skriaudžianti ir t.t. Iš kitos pusės platieji žmonių sluoksniai, kaip pirmiau matėme, nesudaro jokios vienos masės su vienodais reikalais, bet skirstosi į daugelį grupių grupelių, kurių kiekviena paprastai jaučiasi esanti svarbiausia, visuomenei naudingiausia ir delto savo reikalavimų patenkinimą visumet pirmom vietom stato, tuo tarpu kaip kitų lygių, bet tik kitos rūšies, grupių tokių pat reikalavimų patenkinimą mėgsta laikyti savo ir visuomenės skriaudimu. Bet įstatymų leidėjas ar socialinės politikos idejų skeidėjas tokiomis siaurais egoistiniais motyvais vaduotis negali. Jei tam tikriems visuomenės sluoksniams šiandien gera gyventi, tik jei jie ko perteks, tai tas dar nereiškia, kad tokia tvarka palaikytina amžinai, kad jokių socialinio charakterio atmainų nereikalinga. Ne ta visuomenė ir ne ta tauta bus pasiekusi aukščiausio gerovės laipsnio, kur vieni visuomenės sluoksniai bus aukštai kultūroj, moksle ir t.t. pakilę ir turtingi, o kiti gyvens didžiausiame skurde ir tamsybėje arba žemiausiame kultūros laipsnyje, bet ta, kur visi žmonės bus pavalgę ir apsidenge, supras savo kūno bei dvasios reikalus ir jiems tinkamai rūpinti turės pakankamai įrankių bei priemonių. Iš kitos pusės—visuomenei bus menka nauda ir tauta bei žmonės nepasidarys nei kultūringesni, nei laimesnesni, jei vienas kuris luomas ar klasė bus nuversta ir iš jospėrybės bei galybės atimta, o į tą vietą viskas atiduota arba paimta kito kurio luomo ir kitos klasės. Darbinukų—samdininkų luomo diktatūra gali būti visuomenei taip pat pragaištinga, kaip ir darbininkų, pramonininkų, kunigų, amatninkų ar ūkininkų, jei darbininkų—samdininkų luomas, turėdamas savo rankose valdžią ir galybę, visai nežiūrėtų nei geografinių, nei ekonominių krašto sąlygų, nei technikos reikalavimų, o vien stengtųsi įvykinti siaurus egoistinius savo luomo reikalavimus—trūpesn darbo laiką ir didžiausį atlyginimą *). Iš kitos pusės—ir be diktatoriškos galybės darbininkai gali naudotis didžiausia, atsižvelgiant į laiką ir aplinkybes, laime ir gerove, jei tik

*) Šitie žodžiai yra parašyti 1916 m., t. y. prieš Rusijos revoliuciją.

visuomenės gyvenimo tvarka bus taip sutvarkyta, kad nei vienas luomas ir nei vienas žmogus negalės kitų žmonių savo asmeninėms užgaidoms naudoti.

Šiuo atžvilgiu socialinės politikos turinys yra visai ne tas, kad apspreštų, kas turi tvarkymo bei valdymo vairą laikyti ir kuriuo tikslu tai daroma, bet tas, kaip tasai vairas laikoma ir kurlink vedama. Du taip skirtingos dvasios ir pažiūrų vyrai, kaip reakcijos šulas Bismarkis ir socializmo vadovas Lassalis, savo laikui kai kuriuose politikos klausimuose buvo vienos ir tos pačios nuomonės, nors visai skirtingais tikslais. Būtent, Bismarkis stovėjo už visuotiną, lygų, tiesų ir slaptą balsavimą lygiai kaip ir Lassalis, bet pirmasis tokią priemone tikėjosi nugalėti liberalus ir geriau sutvirtinti valdžios poziciją, o antrasis—tuo pat būdu manė nugalėti ne tik liberalus, bet ir pačią valdžią ir greičiau prieiti prie darbininkų diktatūros... Taip pat savo tam tikrus tikslus turėjo Bismarkis, kuomet dėjo pamatus socialiniam darbininkų apdraudimui — būtent, norėjo plačiosioms darbo minioms duoti suprantamą ir aiškiai apčiuopiamą pavyzdį, kaip esą svarbu ir naudinga priklausyti vienai visų vokiečių valstybės valdžiai, — bet nežiūrint to užpakalinio tikslo pati reforma vokiečių darbininkų gyvenime suvaidino labai didelę rolę, ir per savo biurokratinę bei monarchinę valdžią vokiečiai darbininkas turėjo progos būti daug geriau aprūpintas, negu radikališkoje prancūzų respublikoje ar kt.

Nežiūrint visa to šiandieniniame *praktikos* gyvenime yra betgi dideliai svarbu ir tai, kas visuomenės gyvenimo tvarkymu turi teisės ir galios rūpintis. Mūsų plačiosios minios dar taip aukštai nepakilo, kad galėtų visas visuomeninės tvarkos smulkmenas gerai suprasti ir valdančiųjų luomų tyčia ar netyčia daromiems netikslingumams bei skriaudoms realinę jėgą priešais pastatyti. O patys valdantieji luomai, iš seno be kontrolės ir atsakomybės viską tvarkydami, tuo tarpu per daug apie save mano per daug iš aukšto į plačiąsias minias žiūri ir per mažai turi kultūros ir sveikos išminties, kad galėtų išmintingą ir viso krašto naudai tinkamą socialinę politiką vesti. Delto tam tikrų visuomenės tvarkos vedėjų bei organizatorių—taip tariant, „savo dienas atgyvenusių“—pastatymas „į šalį“, o jų vieton naujų, plačioms minioms galinčių atstovauti, žmonių pašaukimas gali būti ne tik pažeidaujamas, bet ir būtina, jei norima socialinė politika pastatyti ant tokio laipsnio, kad tiktų laiko aplinkybėms, technikos išsitobulinimo ir žmonių kultūros laipsniui.

Apskritai turime suprasti, kad kuomet pasaulis ekonominio politinio ir dvasinio persilaužimo bei didžiųjų perversmių gdynėje, išmintingas ir planingas socialinis politikos supratimas ir jos skiepijimas būtina reikalingas. Taip pat turime suprasti, kad socialinė politika ir tuomet savo uždavinį gali atlikti, kuomet—duodama progos visuomenei naudotis didžiausia ir atitinkama aplinkybėms gyvenimo laime bei gerove, — tuo pačiu laiku vis didesnis žmonių skaičius pasikelia prie aukščiausio kultūros dvasinio ištiplėtojimo laipsnio.

(Bus daugiau).

Vedybų reforma.

Tarp daugybės įvairių ir svarbių gyvenimo klausimų mūsų laikais yra reikalingas skubaus ir rimto darbo vedybų—moterystės klausimas. Moterystė, kaip ji yra šiandien sutvarkyta, nepasiekia savo tikslo. Ji užsiliko tame pačiame stovyje, kaip tuose laikuose, kada moteris buvo vyro žaislas ar vergė, kada vyras, nusipirkęs moterį (kas ir dabar dažnai atsitinka) arba pavogęs laiko ją savo nuosavybe, kuri priklauso savo ponui, kaip nelyginant koks gyvulys. *) Negalima sakyti, kad moterystės tikslas tėra tik vaikų gimdymas, kaip negalima tvirtinti, kad kariuomenė tėra tik svetimoms valstybėms užpulti. Yra žmonių, kurie susijungia dėl to, kad gautų galimybės gyventi kartu (kitai visuomenė juos purvais apdrėbtų) ir vykdytų savo idealus, troškimus, drauge darbuotūsi visuomenės labui. Tačiau bažnyčia ir net visuomenė, bent žymi jos dalis, tiktai taip ir žiūri į moterystės ryšį. Kodel? Argi moteris turi būti vien tiktai gimdomąja mašina? Ar moteris negali išvien dirbti su savo vyru, ar ji turi permaža jausmų, proto, noro ar energijos? Ar moteriai nerūpi visuomenės idealai? Juk ir ji yra visuomenės ir net didesnioji dalis?

Tiesa, moters turi daug ir neįgiamųjų pasiū. Kiek yra išsilavinusių, mokytų moterų, kurios savo gyvenimo didesnę dalį suvartoja tam, kad išgalvotų kuo naujausių madų, išsėdi po kelias valandas kasdien prieš veidrodį, išsitepa savo veidą įvairiais tepalais; kai kurios, neturėdamos užtenkamai pinigų, net vakso juodina sau antakius, o viena kaimo mergaitė išgirdusi, kad juodi antakiai negražu—visiškai nusiskuto antakius. Kiekviena stengiasi kiek išgalėdama dėvėti naujausios mados rūbus, žiedelius: turtingosios išleidžia tūkstančius visokiems papuošalams ir kitiems galams. Šlykštu žiūrėti į tokią „gražuolę“, užsidėjusią storiausią tepalų plutą ir gaila naivios mergaitės, skutančios sau antakius. Kaip reaguoja į tai vyrai? Vieni vadina tai paprastu daiktu, kiti biauřisi tuo.

Dabar pažiūrėkime, kurios priežastys verčia moterį aikvoti tiek pinigų visokiems pasigražinimams.

Dažniausiai taip esti dėl to, kad nori patikti vyrui. Moteris, turėdama mažiau fizinių jėgų, negali taip sunkiai dirbti, kaip vyras. Dirbti visuomenės darbą viešose įstaigose buvo jai užginta. O moteris ištekėjusi galėjo atsikvėpti laisviau, bent paskesniuose ir dabartiniuose laikuose. Turtingesnėse šeimynose moteris galėjo ir gali nieko neveikti, vien tiktai stegtisn patikti vyrui ir eiti moters pareigas., Net vaikų auklėjimas atiduodamas įvairioms auklėms, bonoms ir tt. Tiktai kaimiečių padėtis užsiliko kuo blogiausia, bet ir tai lengvesnė negu visą amžių dirbant, dėl duonos kąsnio, be savo ramaus kampelio, be jokios šviesesnės ateities. Be abejojimo, kiekviena stengiasi kuo greičiausiai gauti šiojį ar tokį vyrą, kad nepasiliktų

*) Į vedybas nuo senovės ligi dabar žiūrima, kaip į komerciją. Senovėje vieni tik vyrai pirkto sau moteris į nuosavybę—šiandien dažnai ir moteris nusiperka sau vyrą, bet rezultatas tas pats: ji lieka vyro nuosavybe: žemesniuosiuose sluoksniuose—verge, aukštesniuosiuose—žaislu.

paniekinta "senmergė", kad senatvėje nereiktų elgetauti, nes fizinis jos darbas apmokamas pigiau, negu vyrų, o dirbti inteligentinį darbą viešose įstaigose — neturėjo teisių. Aišku—kito išėjimo nėra. O kadangi vyrai moteryje nepratę matyti gyvenimo draugą, nežiūrėjo jos intelekto, bet paviršutinio gražumo ir turto. Moters ir pradėjo lavintis toje srityje. Kiekviena stengiasi visokeriopais būdais pasiekti savo tikslą—gauti vyrą; viena veido gražumu, kita rūbų brangumu, trečia gudrumu, ketvirta savo pusnuogumu, penkta mokėjimu flirtuoti, šešta... et, kas čia ir surašys visas tas gudrybes. Per ilgus amžius visa tai įėjo jos pogymin. Kita jau tiesiog be minties, pati nesuprasdama instinktingai puošiasi, flirtuoja, intriguoja. Bet jei vyrai atsikratys nuo savo netikusių pažūrų, jei ieškos moteryje žmogaus, stengsis rimtai pažinti jos būdą, sielą, protą—moters supras tada, kad nepaviršutiniai pasigražinimai, ne rūbai ir ne deimantai puošia žmogų, bet jo siela, ir pradės darbuotis, lavintis ir mes savo bezdžionavimus, kaip kai kurios būdamos išmintingesnės jau yra padariusios. Gavusios galimybės laisvai plėtoti savo jėgas ir aktingai darbuotis visuomenėje, gyvenimas jų nebus vien tikslu—vyro gaudymas ir nereikės griebtis tam kartais tinkamų priemonių. Bendrai su vyrais dirbant suminkštėtų gyvenime žiaurumai, išsiplėtotų tikra artimo meilė, išnyktų karai ir jų baisenybės. Žinoma, tekėjusios moters negalės gal aktingai veikti visuomenėje, nes jos turi dar aukštesnį tikslą—tinkamą jaunosios kartos išauklėjimą. Ir šiandien jau yra moterų, kurios nepasitenkina vyro žmonos role, bet nori būti jo drauge ne vien praktikos gyvenime, bet ir idealuose, moksle, literatūroje. Ji jokiu būdu negali būti prirakinta amžinai prie vyro, jei jis neigia jos idealus.

Žmogus, gyvendamas vienų vienas, ieško, trokšta turėti sau artimą, protingą asmenį, su kuriuo galima būtų pasidalyti mintimis, rasti paramą varguose. Kaip vaikas bijo vienas eiti mišku, bet būdamas su draugu drąsiai žengia, taip gyvenimas kartu su mylimu žmogumi darosi lengvesnis, malonesnis. O kas gali taip giliai atjausti, pastiprinti, kaip moteris savo jausminga siela! Antra vertus, ir silpna moteris ieško paramos stipresniame vyre. Ir dėl to, vyras atradęs moterį, kuri visiškai supranta jį, atjaučia, prašo ją būti jo gyvenimo drauge (moteri tai daryti „neišpuola“). Abudu būdami linksmi susijungia ir jei jie iš tikro gerai vienas kitą pažino,—jų gyvenimas būna laimingas, lyg romus upelio čiurolenimas, kuris nenustoja savo poezijos ligi grabo lentos.

Bet ne visumet taip yra. Dažniausiai vyras sužinojęs, kad ten ir ten yra turtinga mergaitė, arba priešingai, porą kartų pasimatęs kuriam nors viešame susirinkime ir, ilgai nelaukęs, apsisveda. Kokie tokių vedybų vaisiai? Vyras, gavęs iš pačios pinigų, pradeda dažniau laukyti kliūbus, lošti kortomis, gerti, ieškoti „draugystės“ kitų moterų tarpe ir parėjęs namo šaukti ir koliauti pačią. Pati, jei ji yra tikras žmogus, neradusi savo vyre kilnesnio žmogaus, matydama, kad vyras jos nemyli, bet laiko per tarnaitę, nustoja pasitikėjimo vyru, ir nuo to laiko prasideda jos kentėjimai, nuo kurių jokios galybės nepaliuosuos, jei ji yra paėmusi jungtuves bažnyčioj.

O jei pati taip pat „neapsileidžia“, vėl ne lengviau: prasideda vaidai, o kartais ir gerokai apsidaužo. Ir supraskite patys, kaip toksai gyvenimas atsiliepia susivedusiųjų gerovei, vedusiųjų vaikams. Apie tikrą, sveiką auklėjimą nėra kalbos. Vaikas, iš mažens matydamas namie vien barnius ir

peštynes, prisigeria tos dvasios ir štai¹⁷ jau 10—12 metų vaikėzai kur susieję kalbas: „Na, jau, kad apsisiesiu, tai duosiu savo bobai, nedrįs man tauzti“, ir panašiai. Pažįstu vieną jau suaugusį vaikina iš panašios šeimos, kuris, kad ir kaip stengiasi, negali sau įsivaizduoti santaikos tarp vyro ir pačios, ir jį vis vargina mintis, kad po vestuvių ir jis turėsias pasidaryti žiauresnis, nors patsai ir biau-risi tuo. Kiek tenka matyti nelaimingų šeimynų dėl paleistuvingo vyro ar moters gyvenimo, kiek skriaudos mažiems vaikučiams, o drauge ir visuomenei! Tai turėtų rūpėti mūsų raidės ir dogmų moralistams, kurie greičiau sutinka pražudyti nekaltus vaikus su jų tėvais, negu visa tai pašalinti paprastu atskyrimu neigiamo elemento nuo dar neištvirkusios sielos.

Dabar jau pradėjo rūpintis (tik Lietuvoj gal nesirūpinama) ieškoti priemonių kovai su paleistuvybe (prostitucija). Siūlo įvairių sumanymų. Daugumas sprendžia klausimą maždaug taip: „viešuosius namus uždaryti, „panaites“ atiduoti j tam tikrus darbo namus ir... galas“. Be abejojimo, tai atneštų savo vaisius ir duok Dieve, kad valdžia padarytų taip, bet čia dar ne galas. Jei paimsi priešą sandėlį, valandai pailsėsi nuo užpuolimo, bet visiškai galėsi apeikti priešą, kada sunaikinsi jo dirbtuves. Ir čia mes turime rasti pirmas priežastis, kurių dėka taip puikiai plėtojasi prostitucija, o paskui jas naikinti. Ištvirkimo priežastį reikia ieškoti pačiame mūsų vedybų teisių sutvarkyme. Pas mus vedybos yra, taip sakant, tikėjimo dogmatas, religijos monopolija. Tokiu būdu asmens, nepriklausą jokiai tikybinei draugijai (bažnyčiai), neturi teisių vesti. O juk vedybos ne visumet buvo vien tikybės rankose. Tik kiek vėliau bažnyčia pasisavino sau tą monopoliją, kurią patvirtino pasaulinė valdžia, ėmusi net savo vainikus iš popiežių. Bet ir skirtumas tarp vedybų te sių pirmuose krikščionybės laikuose ir dabar—labai didelis.

Pirmuose laikuose jei susivedusieji negalėdavo sugyventi, jei vyras išnaudodavo pačią, prigaudinėdavo ją, o pats paleistuvaudavo su kitomis, — nuskaustoji pusė galėdavo prašyti bažnyčios užtarimo ir pagalbos. Bažnyčia, pasiskelbusi save nuskaustųjų išvaduo-tėja, remdamasi teisybe ir artimo meile, dar stengėsi būti ir silpnųjų globėja; ji atskirdavo skaudiką ir palaidūną nuo nekaltai kenčiančių. Bet štai vyskupai Tridento sobore galutinai panaikina moterystėje atsiskyrimus ir uždėda vėl jungą ant moters kaklo. Manau, kad Dievas davė mums aiškių pavyzdžių, kurių mintį iškreipti galima tik tyčia. Dievo įsakyta artimo meilė visiškai nesutinka su amžinu priverčiamu prirakinimu silpnesniojo prie stipresniojo, ar tai būtų vyras ar moteris.

Katalikų bažnyčia pagarsinusi, „Kas surišta Dievo, tegul neišriša žmogus“, laiko jungtves amžinu ryšiu.

Prisilaikydami to tvirtinimo, turime sakyti: kas priėmė kunigystę, negali būti iš jos pašalintas, nes Dievas surišo jį su bažnyčios mokslo skelbimu ir dvasinio ganytojo pareiga, nežiūrint, kad jis tapo ištvirkėliu, vagim, ar nu-tojo tikėjimo. O tačiau „žmogus išriša“ iš kunigystės tokius nenau-dėlius. Kodel iš moterystės negali išrišti? Ar moterystės sakramentas yra svarbesnis, negu kiti sakramantai, k. a. kunigystė, krikštas (bažnyčia juk atskiria nuo savęs, ar nuo Dievo kad ir apkrikštytus netikėlius), paskutinis paskutimas ir kiti?

Nuostabus daiktas, kad katalikų bažnyčia taip tvirtai stovi savo dogmate, kad net žiauriausios aplinkybės, k. a. pačios kankinimas, paleistuvimas nelaikomas svarbiomis priežastimis atsiskyrimui. O kai kuriais atsitimais lauzo savo dogmatą ir išriša. Pažiūrėkime, kokios tos svarbios aplinkybės, dėl kurių bažnyčia išsižada net savo dogmato. Pirmiausia: *Jei jungtuvės (šliūbas) padarytos be savo parapijos klebono žinios!* Komentarų, rodos, nereikia. Mat, jei vyras paleistuvauja, muša savo pačią, kad net kraujas tyška, tai priežastis silpnesnė, negu „šliūbas“ be savo klebono žinios. Dievas reikalaujas, kad vyras ir toliau kankintų vaikus. Abejoju, ar nori to Dievas. Separatas čia aug negelbsti, nes jei tokia moteris pamylėtų kitą vyrą, kuris iš tiesų atitiktų jos idealui, tai neturėdama teisės iškėti—turi dvigubai kentėti arba gyventi „nelegališkai“. Bažnyčiai, kad ir kaip ten būtų, nereikėtų pataikauti tokiems gyvuliams, kuriems vieta kalėjime, o ne prie šeimos aukuro.

Paimkime kitą faktą. Mergaitė iškėjo už vieno turtingo, bet paleistuvingo vyro, visai jo nemylėdama vien dėl to, kad buvo prikaltėta tėvų, o vyras prižadėjo, kaip paprastai, kuone piene maudyti. Mergaitė savo skaisčia siela patikėjo jam. Bet po metų gyvenimo ji sužino jį esant paleistuvį ir turėjusį lyties ligą. Galima suprasti vargšės moters padėtį! O čia kasdieniniai prikaišiojimai: „visi turtai priklauso man, o ne tau, paėmiau tave savo patogumui; galiu turėti 10 tokių pačių, kaip tu“ ir t.t. Ir ką gi? Visos jos pastangos atsiskirti su ta šlykštyne nuėjo niekais. Išėjusi nuo savo „vyro“, po kurio laiko susipažino su vienu doru žmogumi ir pamylėjo jį. Abudu darė, ką galėjo, kad gautų atsiskyrimą, bet bažnyčios dvasiniai ganytojai „Dievo teisybės“ vardu pripažino, kad „moterystės ryšys panaikintas negali būti“. O juk moteris, gavusi persiskyrimą, galėtų susijungti su mylimu asmenimi ir laimingai gyventi, tarnaudama Dievui ir visuomenei. Kaip gali ji gerbti bažnyčią, kuri taip neteisingai ardo visą jos gyvenimą.

O tokių ir skaudesnių faktų - daugybė. Savo neatskiriama moteryste katalikų bažnyčia ne tiktai neapsaugoja nuo ištvirkimo, bet priešingai: stumia vyrus į prostitucijos glėbį, o moteris į poliandriją. Kad ir kaip keista atrodytu, bet reikia skaitytis su faktu: katalikų bažnyčia visai to nenorėdama tokiu vedybų sutvarkymu veda prie ištvirkimo. O su tuo reikia kovoti. Kiekviena krikščionių bažnyčia, jei ji nori būti tikra silpnųjų globėja ir vaduotis Kristaus artimo meilės principais, jei nori sėkmingai kovoti su paleistuvyste, kelti dorą — turi griebtis kitų priemonių, turi peržiūrėti savo dogmatus ir reformuoti jungtvių dalykus. Bažnyčia turi suprasti, kad ištikimybės sulaužymas yra didesnė nelaimė, negu jungtuvės be klebono žinios. O jungtvių apėigos su savo naiviais klausimais neatneša jokios naudos. Didesnė vertė turi tvirtas iš meilės vyro ir moters pasižadėjimas eiti gyvenimo keliu, negu be minties pasakyti kunigui žodžiai. Kaip pav. galima prisiekti mylėti ligi mirties? Psichologijos mokslas mūsų sako, kad meilės jausmai nepareina visiškai nuo mūsų. Yra žmonių, kurie kai kurį laiką ir labai mylisi, bet po kelių metų ar mažiau jau visiškai pamiršo savo žodžius ir patys stebisi savo apsvaigimu. Ir tam nereikia būti kokiam ištvirkėliui. Taigi jei jįsai nustojo mylėjęs — formalinai sulaužo priesaiką, nors realinai visai nėra kaltas.

Apie šitokius ir panašius dalykus reikia pagalvoti bažnyčių vadams ir juristams. Tie žmonės, kurie yra pastatyti prie valstybės vairo, turi kuo greičiausiai užkirsti kelią tiems nenormalumams, tiems bereikalingiems barbariškiems įstatymams, kurie, kaip sakiau, nė kiek nepakelia doros, bet stačiai palaiko prostytuciją.

Turint omenyje visa, kas buvo aukščiau pasakyta, valstybė, kuri nori suteikti tikrąs laisvės savo piliečiams, privalo suprasti, kad moterystė nėra vien bažnytinė apeiga, bet socialinio gyvenimo produktas, todėl religijos monopolija *) turi būti pripažinta žalinga ir tur būti panaikinta.

Valstybė, tolygiai su bažnytinėmis, turi įvesti civilines jungtuves. To reikalauja sveikas protas ir žmonių gerovė. Iš kitos pusės, nereikia nukrypti į kraštutinumą, kad perdaug plati laisvė nepakenktų dorai. Civilinių jungtuvių tikslas turi būti duoti galimybės susijungti nepriklausantiems jokiai bažnyčiai arba nenorintiems jungtis bažnyčioj. Duodant atsiskyrimus reikia turėti omenyje, kad atsiskyrimas nepakenktų visuomenei. Mano nuomone, atsiskyrimas turi būti duodamas šiais atsitikimais:

a) Abiem susijungusioms pusėms to reikalaujant. Nes iš tiesų, neprotinga ir žiauru prievarta versti gyventi kartu asmens, jei jie viens kitam nepakenčiami.

b) Jei vyras ar moteris buvo priversti tėvų, globėjų ar priešingosios pusės. Labai dažnai mergaitė išteka už turtingo vyro dėlto, kad tėvai grąšina ją iš namų išvaryti, net muša ją ir t.t. Šiaip atsitikus net katalikų bažnyčia kartais, kad ir labai retai, duoda atsiskyrimą.

c) Jei viena iš susivedusių pusių palieka neištikima. Ta priežastis taip svarbi, kad beveik visose tikybose duodamas atsiskyrimas, tik vieni katalikų kunigai to nepripažįsta. Jei nesutepta moteris ar vyras po jungtuvių sužino, kad jo idealas nustojo būti tokis, tai apie kiek pakenciamą gyvenimą nėra kalbos. Čia nedavimas atsiskyrimo aiškus, sąmoningas stumimas paleistuvybėn, su kuria nori kovoti ir bažnyčia.

d) Žiaurus elgimasis. Šitas punktas, rodos, nereikalauja komentarų. Visiems žinoma, kaip kartais žiauriai elgiasi vyrai su savo moterimis. Čia aš suprantu elgimąsi ne tik vyro su žmona, bet ir tėvo su vaikais. Motina (ar tėvas) turi teisės ginti savo vaikus ir apsaugojimui nuo žvėriškumo tėvo (ar motinos) pareikalauti atsiskyrimo. Dažnai tėvas (ar motina) elgiasi su savo vaikais, kaip su vergais; verčia ligotą sūnų prie sunkaus darbo, daužo antausius, varo elgetauti, o pinigų prageria, arba dukteris stumia paleistuvai.

e) Nevaisingumas. Jei vyras ar moteris turėjo tikslu auklėti savo vaikus, tai šis atsitikimas skaudžiai atsiliepia apsvylusiems, ypač moterims. Atsiskyrimas tuo darosi lengvesnis, kad nesant vaikų jis niekam nekenkia.

f) Girtuoklybė, ardanti šeimynos gerovę, kaip medžiaginę taip ir dorinę. Čia mes matome vyro tironiją visame savo žiaurume. Vyras neša iš namų visa, ką tik gali parduoti, alkina pačią ir vaikus, kurie prašydami tėvo duonos gauna tik mušimą ir girtą keiksmą. Vaikas iš mažens pripranta prie tokių scenų ir išauga tokis pat girtuoklis, paleistuvis.

*) Bent tame stovyje, kaip ji šiandien sutvarkyta.

g) Aplinkybės, kurias teismas pripažįsta esant svarbias, kad panaikintų jungtinių aktą. Visos priežastys nurodyti sunku, todėl šitas punktas turi būti įdėtas jungtinių įstatuose. Pavyzdžiui: jei vienas susijungusiųjų serga tam tikromis ligomis, jei jis, arba ji, turi prieš jungtines įgytų vaikų; nesuipratimai tikėjimo dalykuose ir t. t. ir t. t.

Pasilieka dar vienas svarbus klausimas: ar gali gauti atskyrimą asmuo, susijungęs bažnytiniu aktu? Aukščiau nurodytieji punktai yra nusižengimai prieš visuomenės dorą ir ramybę, todėl kiekvienos valdžios tiesioginė pareiga užkirsti kelią tiems nusižengimams. Valstybė neturi teisės kištis į bažnyčios reikalus, bet privalo stabdyti nusižengimus, neveizinti, ar bažnyčia leidžia tai, ar ne. Kadangi daugelis jau senai kenčia, tai tie, kurie susijungė bažnytiniu aktu prieš paskelbimą civilinių jungtinių įstatymo, turi teisės ne tik gauti atskyrimą, bet ir teisės vėl susijungti civiliniu aktu.

Gali ir tokių atsirasti, kurie tyčia stengtųsi nusižengti, kad gautų atskyrimą, o paskui antrą kartą susijungtų su meilužiu ar meiluže; bet užkirtimui kelio jiems, be atskyrimo, kaltininkas turi būti baudžiamas teismu. Taip pat teisė reikalauti atskyrimo priklauso tik nuskaustajai pusei, išskyrus ypatingus atsitikimus. Smulkmenas tegul išsprendžia juristai, aš jų neliesiu. Pasakiau čia tik tai, kas yra ypač svarbu, norint ištraukti daugybę nelamingųjų iš baisios padėties. Steigiamasis Seimas turėtų šitą klausimą ištirti ir tinkamai sutvarkyti. Galima spėti, kad dauguma mūsų moralistų nesugebės atsisakyti nuo senųjų dogmų ir pavadinis mane eretiku ar bedieviu bet teisybė ir žmonių gerovė man yra brangesnė už viską, o pažangioj visuomenė, manau, supras gerai, kur yra teisybė.

Redakcijos pastebėjimas. Autorius paliečia visą eilę labai opių klausimų. Vis dėlto reikėtų dar giliau jie pagvildinti, nes sunku tikėti, kad civilines jungtines įvedus visos šeimyninio gyvenimo blygybės tuojau prapultų. Socialinės gyvenimo sąlygos šalia žmonių kultūros laipsnio sudaro gyvenimo blygybes, ir tik jas pakeitus galima tikėtis ir pačias blygybes panaikinti arba sumažinti.

A. Skela.

Lietuvos ūkio politikos klausimu.

II.

Smulkusis ir stambusis žemės ūkis.

Kaip savo straipsnyje „Lietuvos Ūkininko“ Nr. 14 „Dvaras ir smulkusis ūkis“ nurodžiau, stambusis ūkis Lietuvoje (kaip ir kitur) dešimtinės lauko didumo plote, bendrai imant, gamino ne daugiau produktų už smulkųjį ūkį. Tiesa, oficialinė rusų statistika rodo, kad Lietuvos dvaruose prieš karą vidutinis javų grūdų derlius būdavo, kokiais 10% aukštesnis, kaip

smulkiuose ir vidutiniuose žemės ūkiuose. Bet imdami domėn, kad valstiečiai, bijodamies mokesnių, turėjo paprotį, duodami žinių apie derlių, mažinti jo didumą, o dvarininkai, kuriems labai rūpėdavo kreditas, to nedarydavo. Turime priėti prie išvados, kad jei dvaruose vidutinis javų derlius ir būdavo kiek aukštesnis, kaip pas valstiečius, tai tas skirtumas būdavo labai mažas. Be to, nepivalome pamiršti, kad nuo baudžiavos laikų dvarams teko, apskirtai imant, geresnė žemė, nekaip valstiečiams. To ne gana. Reikia nepamiršti dar vieno dalyko, būtent, kad dvaruose užsėlis paprastai užimdavo mažesnę dirbamo (ariamo) lauko dalį, negu pas smulkesnius žemdirbius. Tam buvo daug priežasčių, kaip antai: dvaruose dėl permažo gyvojo inventoriaus skaičiaus, dvarininko finansinio krizio, nerangumo ir t. t. dažniau, negu pas ūkininkus, susivėlydavo su sėja, ir žemės dalis likdavo dirvonauti; toliau, dvaruose sėdavo daugiau žolių (nors gyvulių, palyginti, laikydavo mažiau), daugiau ten matydavome ir senesnių (2—3 metų) dobielių ir t. t. Vienu žodžiu, dėl įvairių priežasčių, užsėlių plotas dvaruose, lyginant su viso dirbamo lauko plotu, būdavo paprastai 5—10% ir daugiau nuošimčių mažesnis, negu pas valstiečius. Paskirsčius dvarų ir mažesnių ūkių derlius *dešimtinės ne užsėlio, o viso ariamo lauko ploto*, pamatysime, kad pas *ūkininkus nuo deš. ariamo lauko ploto Vakarų Lietuvoje javų derlius būdavo ne tik ne mažesnis, kaip dvaruose, bet dargi šiek tiek didesnis.*

Dar prasčiau dvaruose būdavo su gyvuliais. Arklų ir galvijų dvaruose buvo laikoma daug mažiau, negu pas valstiečius, nors gyvuliai dvaruose būdavo šiek tiek gražesni. Vis dėlto smulkusis ūkis gamindavo šių gyvulių ūkio produktų daugiau, o kiaulių ūkio ir paukštininkavimo produktų daugiau, kaip dvaras.

Mes matome, kad jau prieš karą smulk. ir vidut. žemės ūkis buvo racionalingesnis už stambųjį, gamindamas daugiau produktų ir maitindamas daugiau žmonių. Čia pas ką ką gali kilti šokių tokių abejojimų, — juk, pasakys ne vienas, stambusis ūkis tekdavo rinkai daug grūdų. Bet atsiminkime, kad dvarai maitino palyginti kelis kartus mažiau žmonių už smulkiosius ir vidutinius ūkius ir, jei sakysime, kokių nors stebūklų visi smulkesni ūkiai virstų dvarais, tai ne mažiau pusės Lietuvos gyventojų turėtų kraustyti švetur.

Todel nėra nuostabu, kad dvarai pas mus, nežiūrint į valdžios paspirtį, jau prieš karą nyko ir, nežiūrint į įvairias kliūtis, dvarų žemių nemaža dalis tekdavo mūsų valstiečiams. Panašus procesas, t. y. žemės ūkio smulkinimas, prieš karą buvo pastebimas visuose žemės ūkio normalių sąlygų kraštuose. Tuo būdu eina normalus, organingas žemės ūkio plėtojimas.

Jei paklausime, kaipgi dabar yra su Lietuvos dvarais, tai atsakymas gali būti tik vienas — kuo blogiausia. Karo metu dvarų padėtis pablogėjo daug daugiau, negu mažesniuose ūkiuose. Mažieji ir vidutiniai ūkiai, jei neskaitysime labiausia sunaikintų vietų, nors su vargu, bet jau įstengia apsėti maždaug tiek, kiek prieš karą. O dvaruose dideli laukų plotai guli dirvonais, o ir tie laukai, kurie apsėti, yra prasčiau išdirbti už valstiečių laukus. Dvarininkų dauguma nesugeba savo laukų išdirbti, o yra ir tokių, kurie ir nebenori jų išdirbti. Čia aiškėja dar viena silpna stambiųjų ūkių pusė — jų daug mažesnis pastovumas, palyginti su smulkiais ūkiais.

Tuo būdu gyvenimas rodo, kad smulkusis žemės ūkis yra pastovesnis ir racionalingesnis už stambųjį, priešingai kai kurių XIX amž. teoretikų tvirtinimams. Tie teoretikai pranašavo, kad žemės ūkyje, lygiai kaip pramonėje, turėsią ilgainiui įsivyrauti stambusis ūkis. Kai dėl pramonės, tai tas pranašavimas dalinai (vis delto dalinai) gyvenime įvyko, bet ž. ūkyje nieko panašu negalima nepastabėti. Atvirkščiai, čia mes matome, kad nežiūrint įvairių pastangų (prieš karą beveik visos pasiturinčios klasės turėjo dideliausios įtakos valstybinei bei ekonominei politikai), stamb. ūkis savo vietą vis labiau ir labiau ir labiau išleisdavo smulkiam ir vidutiniam ūkiui. Ir smulk. ūkių ne tik skaičius didėjo, bet jie tarpo ir rodė tendencijos kilti ir virsti vis racionalingesniais ūkais.

Suprantama, kad ta priežastis turėjo glūdėti pačiame žemės ūkyje, jo savotiškose ypatybėse. Čia trumpais žodžiais paliesiu tas priežastis, dėl kurių smulkusis ūkis ima viršų prieš stambųjį ūkį.

XIX amžiaus stambaus ūkio apologetai nurodydavo šias svarbiausias teigiamas stamb. ž. ūkio puses, dėl kurių pagal jų tvirtinimus stamb. ūkis galų gale turi paimti viršų prieš smulkųjį ūkį:

1. Stambiam žemės ūkyje racionalingiau gali būti išnaudojamos įvairios mašinos bei įrankiai.
2. Galimybė stamb. žem. ūkyje vartoti tinkamesnę sėklą.
3. Žemės ūkio mokslas ir žinojimai nuolat tobulinasi ir pirmos eilės prieinami stamb. ūkiams.
4. Mažesnės trobesiams išlaidos stamb. ūkyje (palyginti su žemės plotu).
5. Didesnė darbo specializacija stamb. ūkyje; specialisto darbas produktyvingesnis už nespecialisto darbą.
6. Stamb. ūkiui yra prieinamesnis kreditas.

Iškeliant aikštėn šias vyriausias teigiamas stamb. žemės ūkio puses ir pabrėžiant jų svarbumą, minėtieji teoretikai ir spėliavo, kad žemės ūkio srityje, kaip ir kitose išdirbimo šakose, stamb. ūkis ilgainiui turi paimti viršų prieš smulk. ir vidut. ūkį. Tiesa, ir iš jų kai kurie neslėpdavo, kad ir smulkus žemės ūkis turi savo šiuokius tokius planus, bet tam jie neprioduavo didesnės reikšmės.

Pažvelkime dabar, ar iš tikro anie aukščiau nurodyti stamb. ž. ūkio pliusai tokie jau dideli, kaip tai mano įvairūs pol. ekonomijos teoretikai. Eikime iš eilės.

1. Racionalingesnis žemės ūkio mašinų ir įrankių naudojimas stambiam ūkyje. To neigti negalima. Be abejo, daug mašinų stamb. ž. ūkyje yra geriau išnaudojama, nekaip smulk. ir vidut. ūkyje. Bet ko toliau, vis labiau mažėja (o ne didėja, kaip manė anie teoretikai) šis stamb. ūkio pliusas. Tam yra daug priežasčių, kurių keletą čia pažymėsiu:

a) Žemės ūkiui kylant, virstant jam intensyvingesniu, žemės ūkis darosi savo turinį tamesnis ir, sakysime 50 deš. ūkis, kuris anksčiau buvo laikomas smulkiu, vėliau laikomas jau vidutiniu ūkiu, o dar vėliau gali būti priskaitytas prie stambiųjų. Drauge su tuo jam darosi prieinamesnės įvairios mašinos bei įrankiai.

b) Žemės ūkio mašinų bei įrankių išdirbimo technikai besitobulinant, jos virsta tinkamomis ir racionalingomis vartoti ir smulk. ūkyje, jo intensingumui ir nekylant, tuo labiau, žinoma, intesingumui kylant.

c) Žemės ūkio kooperacija duoda galimybės vartoti smulk. žemės ūkiui tokias mašinas, kurios lig tol buvo prieinamos tik stambiam ūkiui (separatoriai bendrose pieninėse, kuliamosios mašinos, javų valymo mašinos, ir tt.). Prie progos čia pabrėžiu, kad yra daug mašinų, kurios ir stamb. ūkyje (jei neskaitysime labai stambių ūkių, vadinamų latifundijų) nėra pilnai išnaudojamos, jei vartojamos tik vieno savininko ūkyje, kaip antai kuliamosios garinės mašinos, motoriniai separatoriai, motoriniai plugai ir tt.

d) Tinkamesnis apsiėjimas su mašina smulk. ūkyje, palyginant su sandomojo darbininko apsiėjimu su mašina stamb. ūkyje ir t.t.

Be to nereikia pamiršti, kad nežiūrint į visą savo reikšmę ž. ūkyje, mašina vis delto neturi tos reikšmės, kaip pramonėje.

2. Tinkamesnės sėklos vartojimas stamb. ūkyje. Šis stambaus ūkio pliusas vis labiau virsta praeities dalyku. Geresnės sėklos vartojimas vis labiau plečiasi ir smulkiuose ūkiuose (tam yra keletas priežasčių, bet dėl vietos stokos jų čia neliesiu) ir ateityje smulk. ž. ūkis šiuo atžvilgiu, matyti, dargi paims viršų prieš stambų.

3) Žemės ūkio mokslo ir žinojimo sritis. Kylant švietimui ir mokslui populierizuojantis, ir šiuo atžvilgiu nyksta skirtumas tarp smulk. ir stamb. žem. ūkių. Be to, besiplėtojant žemės ūkio atskiroms šakoms, specializuojantis ir atsiradus įvairių specialistų darbo reikalui, jie (t.y. specialistai) pasirododa žniausia neprieinami esą ne tik smulkiems, bet ir stambiems ūkiams — čia būtinas yra draugijų, savivaldybių ir valstybės darbavimasis.

4) Žemės ūkio trobesiams išlaidos be abejo stamb. ūkyje, dažnai, palyginti su žemės plotu, gali būti mažesnės. Bet į dalyką arčiau įsiziūrėjus aiškėja, kad tas skirtumas visai nedidelis.

Pirma, gyven. namų atžvilgiu stambus ūkis neturi ir negali turėti ir negali turėti jokių plusų. Juk negalima skaityti paprastą Lietuvos dvaruose darbininkų šeimynų kišimą į tvartų išvaizdos „kašarus“ (kumetbučius) už teigiamą stamb. ūkio pusę. Vakaruose, net miestuose, o kai kur ir prie fabrikų, matyti dabar tendencija, kad kiekvienai darbininko šeimynai būtų duota galimybės gyventi atskirame namelyje, turint savo sodelį, nors ir mažiausią, ar bent darželį; ši tendencija kas kart vis labiau įsivyruoja. Suprantama, kad dar labiau reikalinga, tiesiog būtina, tat yra žemės ūkyje. Metas jau būtų pasmerkti mėginimus kimšti gyvus žmones į kazarmes — kloakas.

Kai dėl tvartų, tai naminiams gyvuliams juose turi būti duota tiek rui-mo, kiek jiems reikia pagal zootechnikos reikalavimus, kurie vienodi stamb. ir smulkiems ūkiams.

Vadinamieji „svirnai“ arba „klėtys“, žemės ūkiui kylant, turės nustoti savo vietos bendriems sandėliams ir elevatoriams.

Tuo būdu, kaip matome, ir trobesių išlaidų atžvilgiu stamb. ūkis turi labai maža viršaus prieš smulk. ūkį; o imant domėn, kad Lietuvos sąlygose smulkus žemdirbys ruošiant medžiagą ir statant trobesius tinkamai suvartoja ir savo darbą, galima sakyti, kad pas mus stamb. ir smulk. ūkiui trobesių išlaidų srity padėtys yra beveik lygios.

5) Kai del teoretinių išrodinėjimų į stamb. ūkio viršų darbo specializacijos srityje, gyvenimas sako ką kita. Būtent, žemės ūkiui kylant, patys ūkiai vis labiau specializuojasi ir praktika rodo, kad smulk. ūkiu lengviau kurioj nors vienoj kitoj šakoj specializuotis (žiūr. smulk. ūkio teiginės pusės punktą 7), kaip stambiam. Tuo keliu smulk. žemdirbys ilgainiui patsai virsta specialistu ir galų gale šiuo atžvilgiu smulk. ūkis gali net gauti viršų prieš stambųjį.

6. Panašiai yra reikalai ir su kredito klausimu. Ekonominai ir politinai kraštui tobulinantis, kreditas tampa vis prieinamesnis smulkiems ūkiams. Be to, asmeninis smulkaus ūkio kreditas palyginamai (su valdomos žemės plotu) yra daug didesnis už stamb. žemvaldžio kreditą ir gyvenime mes matome, kad smulkusis žemdirbys iš savo skolų lengviau išbėda už stambųjį.

Kaip matome, tos stamb. žemės ūkio teigiamos pusės, bet kurių jis, kaip manė XIX amžiaus kai kurie politikos ekonomijos teoretikai, turėjo paimti viršų prieš smulkųjį ir vidutinį ūkį; prisiziūrėjus joms arčiau, daug kitaip atrodo. Bendrai imant, jei tose srityse stamb. ūkis ir turi šiokių tokių pliusų, palygint su smulkiuoju, tai labai nežymių.

Bet yra dar kitos tariamojo klausimo pusės, kur smulk. žemės ūkis turi neabejojamą viršų prieš stambųjį, ir viršų nemažą. Čia trumpai paliešiu kelias iš tų neabejojamų smulkaus žemės ūkio teigiamų pusių:

1. Darbo našumas. Smulkiame ūkyje žemdirbys dirba savo naudai ir todėl dirba intensyvingiau ir sąmoningiau už samdininką stamb. ūkyje. Be to, ką visi praktikai gerai žino, smulkiame ūkyje visi darbai labiau laiku atliekami, negu stambiame. Smulkiame žemės ūkyje daug retesni, sakysime, atsitikimai, kad supūtų lauke nupiauti, bet nesuimti javai, sušaltų bulvės ir t.t. Kokią tai svarbą turi žemės ūkyje — vien tik ūkininkas gerai supranta. Pagaliau smulkusis žemdirbys niekumet, žinoma, pats prieš save nestreikuos; dabartinėse samdomojo darbo sąlygose streikas yra neišvengiamas stamb. ūkyje reiškiny.

2) Žemės ūkyje turi vietą vienas ypatingas reiškiny, kurio nėra pramonėje. Būtent, kuo stambesnis ūkis, t. y. kuo didesnis žemės plotas, tuo daugiau laiko gaišinama kilnojantis darbininkams, gyvuliams ir mašinoms bei įrankiams iš vietos į vietą. Tuo tarpu, kaip smulk. ūkyje tuo būdu neproduktingai gaišinama vasaros metu 1—3% darbo dienos, vidutiniame — 3—6—8% , stambiame ūkyje 15—20% ir lig 30% . Del šios priežasties stamb. ūkio nuostoliai dažnai būna labai dideli.

3) Smulk. žemės ūkyje dabojamas geresnis įvairių liekanų sunaudojimas žemdirbio šeimynoje.

4. Kaip rodo Vakarų praktika (Danų, Švedų, Šveicarų ir kitų), gyvulių ūkis ir ypač jo pelningiausios šakos — prienininkavimas ir kiaulių ūkis, dabartiniu metu savo tarpimui tinkamesnes sąlygas turi smulkiame, o ne stamb. žemės ūkyje. Tai pareina nuo to, kad gyvuliai smulkiame ūkyje gali būti geriau prižiūromi, kad čia šeiminkas geriau pažysta savo gyvulių savybes, ir nuo kitų priežasčių, kurių čia neminėsiu. Ir pas mus smulk. žemdirbiai laiko galvijų kelis kartus, o kiaulių keliolika kartų daugiau už žemvaldžius. Tiesa, prieš karą galvijų kokybė pas mūsų smulk. ūkininkus buvo prasta, ypač palyginant su kai kurių žemvaldžių veislinių galvijų

ūkais, ¹⁾ bet ir tai, apskritai imant, gyvulių ūkio produkcijos vertė deš-nėję žemės smulkiuose ūkiuose buvo daug didesnė, kaip stambiuose. Po karo be abejo bus surasta priemonių tinkamai pagerinti gyvulių kokybei smulkiuose ūkiuose.

Gyvulių ūkiui Lietuvoje įgaunant vis didesnės svarbos ²⁾ vis labiau kils aikštėn ir smulkaus ūkio šiuo atžvilgiu viršus prieš stambųjį ūkį.

5. Lygiai smulk. ūkyje geriau, tarpsta ir plėtojasi paukštininkavimas, daržininkavimas ir kai kurios kitos gamybos šakos.

6. Toliau, tinkamai reikia vertinti ir tą dalyką, kad prie smulkių žemės ūkių sistemos yra dirva daug didesniams žmonių skaičiui, apreikšti iniciatyvai. Savo gabumams išreikšti ir suvartoti, kaip prie stamb. ūkių sistemos. Smulkiems, savistoviems ir racionalingiems smulk. ūkiams krašte išsiplėtojus, žmogus ten esti laisvesnis, jis išmoka labiau savim pasitikėti, laukti sau labo iš savo darbo ir sąmoningumo, o ne iš šalies, iš oro. Šio klausimo pusė niekumet nereikėtų permaža vertinti.

7. Yra dar viena smulkaus ūkio teigiama pusė, į kurią didesnė dėmė pradėta kreipti tik pastaruoju metu. Būtent, smulkusis ūkis, bendrai imant, lengviau ir pilniau gali virsti specialiniu ūkiu už stambųjį. Pirmučiausia čia turi didžią svarbą jau tas dalykas, kad prie mažesnio smulk. ūkyje žemės ploto dirva jame vienodesnė. Lietuvoje, kur mes matome dirvą labai nevienodos rūšies ir kokybės, kur ji kuo ne kas žingsnis kitėja, tas didesnės žemės rūšių vienodumas turi nemaža svarbos ūkyje. Kartu vienodesnės smulk. ūkyje ir kitos gamtos sąlygos. Todėl tam tikros kultūros, tam tikros gamybos pritaikymas smulk. ūkyje lengviau ir pilniau nusiduoda, kaip stambesniuose ūkiuose; ir ūkiui galima duoti racionalingesnį krypsnį.

¹⁾ Turiu čia pabrėžti, kad su galvijų ūkiu, priešingai tam, kas paprastai apie tai kalbama ir stamb. ūkiuose, buvo labai prasti reikalai. Esant krašte veislinių galvijų ūkių tam tikram skaičiui, taip sakant, „parodos“ galvijų, dažnai net pragaršėjusių ir svetur, beveik visai pas mus nebuvo tikrai „racionalių“ galvijų ūkių. Nebuvo tinkamo darbe rimtumo ir pastovaus sistematingo plano. Dažniausiai tos „veislinių galvijų kaiminės“ krašto gyvulininkavimui bendroje išdavoje atnešė tik žalos, įnešdamos į mūsų galvijų tarpų ligas ir linkimą prie ligų, veislės nepastovumą (del neplaningo kelių veislių jungimo) ir palinkimą degeneruoti ir, apskritai imant, darant mūsų galvijus mažiau (o ne labiau) produktyngus. Po karo nemaža reikės darbo padėti, norint tas žalas atitaisyti.

²⁾ Vakarų (Danų, Olandų, Sveicarų ir kitų) praktika rodo, kad gyvulių ūkis, ypač pieno ir kiaulių ūkiai, yra žymiai pelningesni už vadinamąjį grūdų ūkį; krašto ž. ūkiu kylant, gyvulių ūkis jame pradeda užimti vis svarbesnę vietą, o grūdų ūkis, palyginant mažesnė. Plėtojantis gyvulių ūkiui ir patsai grūdų ūkis, nors ir vedamas dabar pamažėjusiam lauko plote, virsta pelningesniu, mažesnis užsėlio lauko plotas gauna daugiau ir geresnio mėšlo ir t.t.

Gyvulių ūkiui normalinėse sąlygose, be savaimės pelningesnių už grūdų ūkį (nors pirmus kelis po karo metus grūdų ūkis laikinai gali būti pelningesnis už gyvulių ūkį), Lietuvoje jam yra dar kelios patogios aplinkybės. Lietuvos palyginti drėgnas oras daugiau tinka pašarams (t. y. žolėms ir šakniavaisiams), negu grūdams gaminti; bė to ir lietingi metų periodai Lietuvoje dažniausia susideda nepatogiai grūdams gaminti. Ir geografinė Lietuvos padėtis (pajūris iš prigimties yra patogus susisiekimas su vakarais) visai yra tinkama gyvulių ūkiui plėtotis.

Drauge su tuo ir patsai žemės valdytojas specializuojasi, virsta tam tikru vienos, kitos gamybos šakos specialistu. Ir kai tik kuriame krašte susidaro tam nors šiek tiek patogesnės aplinkybės, tuojau ten pradeda atsirasti ir plėtotis visa eilė racionaliųjų specialistų gamybos šakų smulk. ūkyje. Krašto žemės ūkiui intensifikuojantis, tas turi labai didžios svarbos.

Tuo būdu kiekvienam, į šį dalyką žiūrint tiesiog ir sveikai, ieškant gyvenimo tikrenybių ir neteminant dalyko, žiūrint į jį per kurios nors teorijos-scholastikos akinius, neabejojamai aišku yra, kad bendroje išdavoje smulkusis ¹⁾ ūkis yra sveikesnis ir racionalingesnis už stambųjį ūkį, jau nekalbant apie jo daug didesnį pastovumą. Tuo keliu, t. y. žemės ūkio smulkinimo keliu eina normalinis ekonominis žemės ūkio plėtojimas ir jam, t. y. smulkiam žemės ūkiui lemta ateitis. Smulkiam žemės ūkiui ir jo plėtojimuisi reikia todėl kuo plačiausiai praversti duris. Tam plėtojimuisi reikalinga sudaryti kuo patogiausios sąlygos. To reikalauja ir žemės ūkio ir bendra ekonominė krašto pažanga. Kas dėl kurių nors priežasčių nori tam kliudyti, tas kenkia žemės ūkio normaliam ir sveikam plėtojimuisi ir kartu kenkia ir bendram ekonominiam krašto augimui. Jis varo atžagarėvio darbą, ir skambūs žodžiai, kuriais jis bandys papuošti ar paslėpti savo nelabąjį darbą, jo esmės nepakeis.

P. Mikolainis.

Atsiminimai iš „Varpo“ gyvenimo.

Sustojus „Aušrai“ pradėjo „Šviesa“ eiti, kuri turėjo platesnę dirva sodiečių tarpe. 1887 ir 1888 metais „Šviesa“ buvo labiau prasiplatinusi ir būtų švietusi be sustojimo, jei būtų buvęs rūpestingas arba darbštus leidėjas —redaktorius. Dr Bruožis skundėsi ant Mikšo ir Weyer'io, kurie nesuprato ar nenorėjo suprasti „Žemaičių“ būties ir eidavo į spaustuve tada, kai netekdavo pinigų. Darbininkai norėjo—dirbo, nenorėjo nedirbo, o algas mokėti reikėjo.

Apie Mikšą galiu pasakyti tik tai, ko esu girdėjęs iš Dr. Bruožio, Bet apie Weyerį — pats mačiau, žinau

Su „Šviesos“ programa pagal „Amžino Knygyno“ fondą prasidėjo didis dvasinių knygų leidimas ir reikalavimas. Weyeris nespėjo net spausdinti maldų knygų. Apdaryti siūsdavo kaliniams į Graudencą. Žemaičiai, suėję pas Weyerį, gulėdavo keletą savaičių ligi pareidavo „Šaltiniai“ „Šaltinėliai“ iš Graudenco. Gavę knygų skrynes, žemaičiai atplėsdavo jas ir

¹⁾ Matyt, kiekvienam aišku, kad tas ūkio smulkumas neturi vis dėlto peržengti tam tikrų ribų, už kurių jis darosi jau neracionalingas. To smulkumo ribos, žinoma, labai įvairuoja, atsižvelgiant į žemės našumą, kitas gamtos sąlygas, žemės ūkio kultūros įpėsnį, bendrą krašto ekonominę padėtį ir t.t.

kimšdavosi knygas maišuosna; paskui tiktai darydavo sąskaitas kiekvienas pagal savo maišo turinį. Nespėjo spausdinti, it upė nešė išspausdintas knygas. Dr. Bruozio išsitarimas buvo labai teisingas. Weyeris manė, jog visada taip bus, ir girdavosi, jog nesimeldžias, nes trys milijonai žemaičių už jį meldžiasi. Jis nė neįturo turįs gobšą konkurentą, Mauderodę, kuris sugebėjo pasinaudoti iš kiekvienos Weyerio silpnybės ir ilgainiui iš lietuviškų knygų, del kurių milijoneriumi virtes. Norėdamas atitaisyti „gešeftą“, Weyeris net „kataliku“ virto, į Šidlavą keliaudavo, išpažintin eidavo, bet prapuldyto pasitikėjimo neatgavo ir savo spaustuve turėjo perleisti vokiečiui Schoenke'į rugsėjo mėn. 1890 m.

Taip, „Šviesos“ laikais pradėjau nešioti visokių knygų iš Prūsų ir platinti Lietuvoje. Tais laikais buvo didelis „davatkų“ perijodas, ir kiekviena davatka privalėjo turėti „Šaltinį“.

Rudenyje 1888 metais nuvykau Tilžen apsipirkti Kalėdoms. Ten pas Weyerį susitikau su Martynu Jankum iš Bitėnų, kuris buvo atvykęs su „Varpo“ reikalais. Apsimainę adresais, iškeliavome kas sau. Po keletos dienų gavau iš Jankaus laišką su pasiūlymu pernešti „Varpą“ ir kokiu nors būdu nusiųsti Vogonio adresu Varšavon. Man pasienyje gyvenant pernešimas nebuvo sunkus. Kas nebuvo galima pernešti dienomis per Vištyčio „kamarą“, tai plukdinama būdavo valtimi per Vištyčio ežerą naktimis.

Tuo metu jau turėjau išsidirbę kelią, nuo Vištyčio per Gražiškius į Kalvariją, kur vyriausiu direktorium buvo kun. Adomas Grinius (Jungtas). Per jo rekomendacijas buvau susipažinęs su daugeliu inteligentų ir ūkininkų. Kun. Adomas Grinius buvo lyg ašis, apie kurią sukosi lietuviškas ratas — kur išskirstoma buvo visokia, be skirtumo, literatūra. Jo rūpesčiu buvo suorganizuota „Šviesos“ skaitykla—knygynas Jurgežerių kaime, prie kurio spietėsi visi žymesni ūkininkai ir jaunuomenė, norėdama šviesti ir šv. esti. Per jo rankas ėjo daugelis visokių knygų į Dzūkiją, ir Seinų seminariją.

Iš daugelio ūkininkų galiu paminėti Juozą Barkauską iš Juodelių, kuris tarsi ir te gyveno del lietuviybės idejos, Moriejų Akelį iš Turgialaukio, Liudvinavo parapijos.

Kitas lietuvių literatūros gabenimo kelias buvo suorganizuotas kun. Silvestro Leono, Pajevonyje, kuris ėjo nuo Kaupiškių (pasienyje per Pajevonį ant Lankeliškių ir Liudvinavo ir toliau)

Parėjus „Varpui“ į pasienį ties Vištyčiu, Elzė Geležiunienė, sustorėjusi nuo apdėtų aplink kūną knygų, pernešdavo „Varpą“ per Vištyčio kamarą į kleboniją, kur visi tarnai, išimant kleboną, Adomą Šukvietį, buvo geri globėjai. Geležiunienė darydavo kelėtą žygių per dieną su visokia literatūra, ir grįždavo laibutė kaip širšė atgal. Muitinėje buvo geras kratytojas, kuris pas Elzė niekad nieko nerasdavo. Jis pilnai suprasdavo reikalą ir delto neimdavo nė kapeikos. Klebonijoje buvo nelyginant turgus, kur reikėjo sergėtis tik klebono. Vieną kartą jis užtiko tarnaitę klėtyje besirenkant „Šaltinį“ savo skrynioje, tai nežinojo nė ką jai sakyti. Sekmadienyje man pasirodžius, klebonas uždraudė, kad su užgintais daiktais nė kieme nepasirodyčiau. Prižadėjau, ir iš klėties persikrausčiau į bažnyčią ant zakristijos. Ir kada tik klebonas tik važiuodavo į Gražiškius, tai vis veždavo pilnas pasostes knygų ir laikraščių, nežinodamas pats, ant ko sėdi. Kun. Sideravičius iš Sudargų kartą užsodino net žandarą ant pilno vežimo knygų ir nuvežė į

Mariampolę. Gražiškiuose viską vėl priimdavo klebonijos, apie ką žinodavo abu kunigai, bet niekada nedraudavo. Sandėlis buvo zakristijoje ir bokšte, Aleksandro Klimo, zakristijono sūnaus, priežiūroje.

Pergabenus 1, 2 ir 3 „Varpo“ N. ir nugabenus į Kalvariją, kun. Grinius davatkų padedamas išsiuntinėdavo kur reikėdavo siuntiniais iš Simno ir Alytaus paštų. Pirmieji trys „Varpo“ num. spausdinti buvo pas Weyerį ir išėjo laiku, bet ketvirtasis, balandžio mėnesio num.—4 mėn. vėliau, nes Jankus pirkto seną spaustuve iš Syberto Raganėje ir manė galėsiąs spausdinti greičiau ir pigiau, bet atsitiko priešingai. Spaustuvei stokavo daugelio techninių dalių ir dėl to lomo nuo Tilžės (11 kilometru) daug laiko dingdavo kelionėms ir antra, rankraščiai eidavo į Bitėnus, iš kur jie buvo gaunami per pasiuntinius.

Be to, Ragainė buvo nuošaly turgaus—pardavimo kelio. O Tilžė buvo centras, kur kasdien atvykdavo lietuvių iš visų kraštų pirkti knygų ir kitokių daiktų. Užėjus pas Weyerį, Šenkę arba Mauderodę ir paklausus „gazietų“, pirmieji du atsakydavo, jog visai niešą, o Mauderodė atsakydavo jau išpardavęs visas. „Varpa“ gaudavo tie, kurie išsibausdavo, nes Mauderodei rūpėjo savo spaudinių pardavimas, o ne „Varpo“. Pas Mauderodę buvo korektorius Juozas Angrabas iš Režgalių, Sudargų parapijos, kuriam „Varpas“ atrodė esąs be Dievo. (Jankus rašė liepos 4, 1917 iš Saratavo, jog jis Mauderodei buvo užrodes Angrabą).

Nors platinimo aplinkybės Tilžėje buvo labai sunkios, tačiau „Varpo“ aidas vis garsėjo ir reikalavimai didėjo, taip, kad konkurencijai prieš „Varpa“ išdygo sykiu du laikraščiai: „Apžvalga“ ir užtemusioji „Šviesa“ 1890 metais.

„Apžvalga“ pagimdė Angrabas su Mauderode, norėdami apginti Dievą nuo „Varpo“ ir dėl reklamos savo spaudinių. „Apžvalga“ leido kas 15 dienų ir pardavinėdavo po 5 kapeikas numerį. „Apžvalga“ buvo „Varpo“ didumo iš 8 puslapių. Kas imdavo 100 egz., tai gaudavo už pusę kainos. Be to „Apžvalga“ išėdinėjo pirm laiko, o „Varpas“ beveik niekad laiku neišėdavo ir dažnai vėlindavo.

„Šviesa“ Weyeris leisdavo kas mėnuo, kurią redagavo Jonas Kriaučiūnas, iš Maskvos atvykęs, buv. medicinos studentas. „Šviesa“ pardavinėdavo Tilžėje po 5 fenigius, todėl neišsimokėdavo nė už spaudą.

Tokiu būdu „Varpo“ pirmųjų metų gyvenimo laikui atsirado du jo griežti konkurentai. „Apžvalga“ labiau platinosi Žemaitijoje, „Šviesa“ pamenumėmis ligi Ilguvos, o „Varpas“ Suvalkijoje.

Del visokių neparankumų su spaustuve Ragainėje, reikėjo kraustyti į Tilžę. Pas Jankų pradžioje viskas ėjo lengvai, bet kiekvieną kartą deficitai augo. Ragainėje jisai užsimanė leisti Prūsų lietuviams „Naujas Žinias“, nuo ko Kristupas Voska, ir aš, gynėme, jog reiks pridėti. Tačiau nieko nepaisydamas leido jis per 3 mėnesius su nuostoliu, nes turėjo tik 13 skaitytojų Paskiau Tilžėje, atėjus rinkimams į Reichstagą, vėl leido savaitinį vokišką „Ostdeutsche Volks Bote“ irgi su priedėjimu, dėl kurio ir kratos dar susilaukė. Atsikrausčius į Tilžę, nebuvo spaustuvės prižiūrėtojo. Žiemą juo būdavo pats Jankus, o vasarą grįždavo į savo ūkį dirbti.

Taip vedant spaustuve, nebuvo galima išsilaikyti. „Varpo“ ir „Ūkininko“ spausdinimas neišsimokėjo. Tie 2000 rublių, kuriuos Kaukas su Lozo-

raičiu atvežė, buvo tik lašelis ir pasidarė²⁹ taip, jog ta nelaiminga spaustuė veikėjo vėl kraustyti iš Tilžės į Bitėnus, o „Varpo“ ir „Ūkininko“ spausdinimas buvo duotas Mauderodei.

Turėdamas pasisekimo nuo 1887 iki 1890 metų labai įdrasėjau ir norėdamas labiau paskleisti literatūros, visokių smulkesnių knygelių po 100 egz. nugabenau pas Juozą Barkauską į Juodelius, kur sudėjome į didelę miltinę, o raktas buvo šeimininkės žinioje. „Varpo“ 1 num. 1890 m. net skelbimą padaviau, jog „Visokias lietuviškas knygas ir laikraščius išsiuntinėju į visą srietą už labai pigią kainą“. Adresas: Expedition des „Varpas“,

Ragnit, Ostpreussen (G. V.)

į kurį tuojau atsiliepė keliolika lietuvių iš Rusijos, reikalau ta ni katalogo. Gavęs užsakyma su pinigais, tuoj nusiųsdavau tik knygų numerius į Kalvariją, pagal kuriuos surinkdavo knygas iš „Šaltinio apšvietos“ pas Barkauską ir po 3—4 savaičių siuntinėlis jau būdavo už Volgos.

Kartą per Uršulės jomarką Kalvarijoje Barkauskas važiavo su pilnu vežimu knygų, o pas Pieskinę, kur visi keliai susivienija į Kalvariją, buvo 7 muitininkai ir kiekvieną vežimą krėtė, ieškodami kontrabanpos. Ilga eilė vežimų stovėjo, laukdami perkrytymo. Barkauskas išsuką iš eilės ir važiuoja į priešakį, šaukdamas muitininkus kratymui, sakydamas, jog pasivėlinęs ir turįs skubintis viršininką vežti į Suvalkus. Muitininkai pamojo sakydami „važiuok“!

Mauderodė ir Šenkė pardavinėjo tik tikiybinio turinio knygas. Man tuoj metėsi akysna stoka knygų krautuė, kurioje būtų galima buvę gauti visos lietuviškos knygos ir laikraščiai ne tikai leidžiami Tilžėje, bet ir Amerikoje. Tokia krautuė buvo įsteigta 1903 metais, kur ir „Varpas“ su „Ūkininku“ turėjo geresnę globą.

Su Amerika ir Anglija guvo lengva, nes ligi 5 svarų buvo galima siųsti po juostele kaipo d r u c h s a c h e n.

Per pirmuosius 3 metus užsiimant su „Varpu“ ir paskiau „Ūkininku“ taip įjunkau, jog rėdėsi tie laikraščiai esą mano nuosavybė ir tuo labiau spyrė mane prie stropesnio platinimo. Su Weyeriu geruoju sutariau, jog jis man perduos laiškus ir knygas pristatyti.

Kartą taip atsitiko.

Nuo Weyerio gavau Joną Sliesoraičio, mokytojo, Maciejevičiaus adresą Sedleco gubernijoje. Parsinešęs į Vištytį atlikau jo reikalavimą, ir jis atsiuntė pinigus. Vėliau, kada išleidau M. Noveskio katalogą ir vėl su juo susirašiau. Tad jis atrašė šiaip:

„Tu manęs neprigausi, tu esi Petras Mikolainis iš Čižiškių, Vištyčio valsčiaus, kur siunčiau tau 7 rublius ir sulyginus tavo pirmesnius laiškus, pasirodo tos pačios rankos rašyti“, ir užsisakė „Varpą“ su knygelėmis prisiųsti į Prūsų pasienį.

Apskritai imant, aš turėjau daugiau „Varpo“ ir „Ūkininko“ prenumeratorių, negu pati „V.“ ir „Ūk.“ ekspedicija. Paprastai Jankus man dovanai duodavo pamatymo numerių, kuriuos irgi dovanai pridėdavau, kur tik galėdavau, prie siuntinėlių, kas paskiau išsimokėjo. Amerikos laikraščių adresus dabodavau ir su katalogu siuntinėdavau. Būdamas Ragainėje ir Tilžėje korektas skaitydavau, mašiną sukėdavau ir išsiuntinėdavau. Mašiną

sukti vienam būdavo per sunku, tai parsivesdavau iš panemunės nuo sielių pagelbininkų, kurie už markę sukdavo mašiną ligi atspaudžiant numerį.

1890 metais pradėdant, po mėnesį gyvenau Ragainėje-Tilžėje ir Lietuvoje. Tais metais man reikėjo stoti į kariuomenę, tai kaip dauguma naujokų ir aš „išėjau į Ameriką“. Tėviškėn pareidavau tik patamsėmis 1890 ir 1891 keliaudavau į Lietuvą su vokiškais pasais kaip pirklys, bet jau 1892 m. nebuvo galima surasti rizikanto, tad Jankus pasiūlė savo pasą. — Tai buvo labai rizikinga, kadangi Jankaus vardas visur buvo žinomas. Kartą Vilkaiviškyje pas burmistrą prašant „javkos“, man išpildė mano prašymą ir su šypsos pasakė: „Tai jūsų 5 vežimai su žąsimis stovi ant plento?“ „Taip, pone“ — atsakiau. — „Laimingos kelionės!“

Kaip pirklys—vokietis drašiai keliaudavau po Lietuvą ir tuoj būd aplankiau daugelį inteligentų ir tautiečių, kurie rekomenduodavo mane viens kitam ir išpėdavo nuo kokių nelaimių. Susipažinus ir gešeftas pagerėjo. Pasiėkiau net Mintaują, Rygą, Andrioniškį, Tverečių, Daugeliškį, Valkininką, o Kaunas ir Vilnius tai buvo paprastos užėigos.

Kartą Petrapilės seminarijos klierikai užsakė nemažą siuntinį ir atsiuntė 100 rublių rankpinigių. Visą sugabenau į Kauną, sudaręs 3 pūdus siuntinio. Buvo užgavėnių laikas ir prieš išsiųsdamas iškeliauvau į Valkininką pas kanauninką Gimžauską, kuris buvo kapitulos ir valdžios kaltinamas, jei kur bažnyčioje pasigirsdavęs lietuvių balsas. Kan. Gimžauskas pasiliko mane 3 dienoms viešėti. Kalbėdavomės dažniausiai nakčia gulėdami. Parvažiavus į Kauną ir atėjus pas Petra Glinskį, gyvenusį netoli Viešosios aikštės, pamaciau viską esant tuščia. Glinskis buvo areštuotas, jo žmona pradėjo verkti, o Antanas Kaupas sakė: „Tik nešinkis į Aleksotą“. Aš krepšį nusitvėręs ir išėjau. Tuo kartu liko tik tos knygos, kurios buvo policijos šėpoje sukrautos. Jei ne kan. Gimžauskas būtų mane užlaikęs, tai policija būtų radusi mane pas Glinskį bemiegantį. Glinskis gavo 3 metus ištrėmimo į Charkovą. Antanas Kaupas buvo prokuroro kviečiamas į liudininkus ir kaltininkus, kaip sakė prokuroro sekretorius—iškeliaves į Ameriką.

Suvalkijoje pradėjo siausti žandaras Vonsiackis ir visas labai pasunkėjo—sustojo. Man su Jankaus pasu irgi karšta pasidarė. Reikėjo „javkos“, kurios nuvažiavau į Liudvinavą. Raštinėje buvo kaip tik du „zemskiai“; „užjovijus“ reikėjo pasirašyti į knygas kaipo Martin Jankus. Atsisveikinant viršaitis Botyrius palinkejo geros prekybos su kiaulėmis. Vakare apie 9 valandą atsibeldė Liudvinavo „starša“ pas Motiejų Akelį, Turgialaukyje, neva teiraudamasis apie agentą į Braziliją. Akelis pasakė, jį pas jį buvęs prūsokas tik arklių žiūrėti ir išvažiaves. O aš už sienos viską girdžiu. Karšta. „Starša“ grįžo į Liudvinavą, o aš palaukęs po pusnakčio prisikėliau suderėtą kaimyną, kad mane pavėžytų į Veiverius, kur kun. Aleksandravičius buvo iškovojęs iš Apuchtino lietuvių kalba tikėjimo dėstymą iš lietuviškų rankvedžių. Jam nuvežiau po 80 egz. „Mokslas Rymo Katalikų“ ir „Istorija Šventa“ vyskupo Kazlauskio, nes negalima buvo vilkinti.

Iš Veiverių reikėjo keliauti namon Tilžėn. Važiuoju gelžkelio ir galvoju, ar važiuoti į Eitkūnus ar išlipus Vilkaiviškyje eiti slaptai per sieną. Gilus sniegas, ir apie Kybartus nieko nepažįstu. Iki Slibinų toli, o ligi Kaupiškį ir Vištyčio dar toliau. Nusprendžiau: starša nevažiavo į Kalvariją, o telegra

fo nėra. Nuo ryto raporto davimo nesuspės užbėgti man už akių į Kybartus. Pravažiavus Vilkaviškį konduktorius renka pasus. Padaviau. Ir šilta ir karšta. Žandarai išdalina pasus. Kaip vardas? Martin Jankus. — Atidavė. O!!! Laimėta.

Parvažiavus į Tilžę stotyje buvo Jankus ir kiti jau gavę žinių apie nuotikį Kaune. Visiems buvo linksma, kai mane pamatė.

Vėliau gavau žinią, jog Kalvarijos viršininkas norėjęs mane pasigauti ir su rogėmis važiuotas bėgo į Kybartus man už akių.

Galėčiau kelioliką įvairių nuotykių paduoti, bet manau, jog „Varpe“ ir taip jau perdaug užimu vietos.

Kaip „Varpas“ su „Ūkininku“ buvo paduoti Mauderodei spausdinti ir Jankus kraustėsi su savo spaustuvė į Bitėnus, tai visus senus „Varpo“ ir „Ūkininko“ numerius—kompletus pardavė mėsininkui dešroms vynioti po 3 markes už 100 svarų. Aš gi nuėjęs pas tą mėsininką daug kompletų atrinkau ir atpirkau po 5 markes už 100 svarų.

Pas visus spaustuvių savininkus buvo labai įsišaknėjusi *kleptomanija*. Nepaisant kokį skaičių ekz. spausdini, po atspausdinimo prašydavo palikti 1000 ekz. komisui. Sutinki žmogus del didesnio prasiplatinimo. To paliktojo 1000 ekz. užtekdavo ilgam laikui ir netyčiomis leidėjas patirdavo, jog vienur ar kitur parduota po 1000, o paliktojo 1000 dar vis tebėr, neišparduota. Taip atsitiko su Kauno klierikų leidiniu „Prisigatavijimas ant smerties“, kur leidėjai buvo informuojami, jog esą knyga dar neprirengta, kada spaudėjas jau būdavo išpardavęs keletą 1000 savo naudai. *Alle Rechte vorbehalten* arba *Nachdruck verboten* buvo tik kitiems, bet ne spaustuvių savininkams. Taip, 1914 metais radau pas knygų pirkli Kleiną, New-Jorke, keletą 1000 „Naujas Elementorius“ A—iš—B., mano leidinio, kurio pardavėjas nebuvo iš manęs, nei mano vietininko pirkęs. Tik ką man iškeliavus iš Tilžės 1902 m. tokiu tai būdu buvo atsispausdinta vieno vertelgos mano leidinys „Lietuvos Gaspadinė“, kurią parašė Žmona. Permainytas buvo tik vardas, būtent „Lietuvos Gaspadinystė“. Tai geradėjai knygas parduodavo kaip savo ir atskaitų neduodavo. Tai susekus reikėjo viską iš jų atimti ir kitur šukrauti. Tokie tai bu o mūsų „prieteliai“.

Negalint Šernui gyventi Tilžėje del valdžios, „Varpo“ ir „Ūkininko“ redagavimas buvo pavestas Jonui Kraučiuui, kuris buvo šiaip taip prisi-meldavęs Lubovsk o vardu ir galėjęs gyventi. Seiniečiai ir svietiški inteligentai leido Lietuvos Ūkininkų Kalendorjus; kaip ka-endorių taip ir „Ūkininko“ straipsniai būdavo ir Senkės kalendoriuje.

Angrabas (pas Mauderodę) redagavo „Apžvalgą“ per visą jos gyvenimo laiką — pasirašydamas vardais: E. Jągomasto, M. Kiošio ir kun. Wychmano. Angrabas užsimanė „päsodinti“ Jankų ir gavęs J. Šliupo knygutę „Dievas, Dangus ir Pragas“ padavė kun. Januskovskiui, kuris paskundė Tilžės prokurorui su Angrabu kaipo liudininku. Tulkui reikėjo išversti į vokiečių kalbą — neina, nesuprantą pragaro kalbos. Kuršaičio žodyne nebuvo tokių žodžių. Pagalbos V. Kalvaičio menkai tepadėjo. Jankus prisipažino spausdinęs; bet neplatinęs ir — nereikėjo „sėdėti“.

1891 m. parkeliavo iš Amerikos Motiejus Noveskis, iš Kuršėnų, rodosi, su amerikonišku pasportu. Jam grįžtant į Ameriką Jankus sumanė, kad jis paliktų savo pasą. Noveskis sutiko ir aš paėmiau jį paslėpti. Vėliau

nuvaziavau į Karaliaučių pagyventi³² prisimelduoti, norėdamas gauti iš policijos „abmeldeschein“, kuriuo prisimelduojant Tilžėje nereikėjo rodyti paso. Išėjo viskas gerai. Nuo to laiko pradėjau vadintis ne P. Makalojus, bet M. Noveskis.

Gegužės mėn. 1890 m. Šernas ir Jonas (Kriauciūnas) sumanė išleisti kun. Miežinio žodyną prenumeratos būdu ir pradėjo rinkti prenumeratą Lietuvoje. Rankraštis su spaustuve nuo Weyerio teko Šenkei. Pirmasis lakštas buvo senai atspaustas. Prenumeratos suėjo per maža, kad būtų galima buvę spausdinti. Dominikas Miklius, taip pat knygų pirklys, gavo iš Kauno klierikų 500 rublių prenumeratai, bet žodyno spausdinimas liko kur buvęs. Tai aš matydamas nukeliavau pas velionio kun. Miežnio brolio sūnų, kun. Miežinį Girdziuose, Jurbarko parapijoj kaipo dėdės turto paveldėtoją, kuris pavedė man žodyno leidimą už 100 ekz. žodyno kaipo honorarą. Mikliutas nepatiko ir jis palaikė mane užpuoliku, kuo ir V. Kalvaitis vadovavosi net „Garse“, Amerikoje. Išsikrausčius Jankui į Bitėnus, aš susiderėjau su Šenke — skaityti jo korektas, susistatyti žodyną ir mokėti po 30 markių už spaudos lakštą 8 puslapių — 3000 ekz., už ką gavau kambarėlį su vienu langu ir valgį.

Pradėjus žodyną rinkti, pasirodė būtinas reikalas pirma pataisyti rankraštis, ką apsiėmė atlikti p. Šernas, tuo metu gyvenęs Bremene, lenkų ir rusų kalbos dalį. Latviškai nebuvo kam. Į Mintaują nebuvo galima kreiptis dėl reakcijos. Taip atrašė p. E. Volteris klausdamas, ar jau galįs gauti žodyną. Aprašius dalykų stovį, p. Volteris paprašė korektos jam atsiųsti. Ir jis atliko latvišką korektą. Pagaliau Šernas negalėjo toliau taisyti rankraščio. Bet tuo metu atvyko Antanas Kaupas pakeliui į Ameriką, kurį pasilikau ligi užbaigiant rankraščio taisymą.

Žodyno spausdinimas ėjo labai pamažu ir vargais vargeliais vis delto buvo užbaigtas. Apie Miežinio žodyną 4 kalbomis apsigarsinau lenkų „Kraj'uje“, kuris Lietuvoje buvo plačiai skaitomas. Pradžioje cenzūra perleido apie 15 ekz., ir paskiau siųsdavo Švietimo ministerijai į Petrapilį, kur truko pusė metų ligi ministerija išžiūrėjo žodyną ir nieko „trefno“ neradusi leido siuntinėti. Tai buvo jau *laimėjimas*. Kiekvieną ekz. siųsdamas apdraudavau ir negavus Lietuvoje per 14 dienų, ieškojimų darydavau. Tai naštui padarė daug korespondencijos prancūzų kalba. Tilžės paštas turėjo laikyti raštininką, mokantį prancūziškai tik dėl manęs, kaip sakė Postdirektorius.

Prisimeldavus policijoj M. Noveskiu, galėjau garsintis. Pasirašiau „Katalogą visų lietuviškų knygų ir laikraščių“. Iš viso buvo rodosi 102 knygi. Atidariau „krautuve“ tame vienlangyje kambarelyje, trečiame aukšte.

(Bus daugiau).

Moksleivių reikalai.

Vokiečių aukštosios miškų mokyklos.

Pasibaigė mokslo metai gimnazijose ir kitose vidurinėse mokyklose. Baigusiems jas kils klausimas, kurią mokslo šaką pasirinkti ir kur geriausia būtų ją studijuoti. Tuo tarpu savo aukštųjų mokyklų neturime; tenka į užsienį žiūrėti. Bet ir tas „užsienis“ didžiūmai Lietuvos studentijos nėra perdaug platus: dėl silpno Vokiečių markės kurso, veik nieks nepajėgia toliau kaip Vokietija nuvažiuoti. Susilyginti su Vokietija savo mokslo pajėgomis reta kuri tauta, o gal ir nė viena, negalėtų. Bet tatai dar visai nereiškia, kad lietuviai studentui Vokietija labiausiai tinka. Vokiečiai daug žino, bet dėl tam tikrų priežasčių nelabai tenori tų žinių kitiems teikti. Visumet Vokiečiai sunkokai priiminėdavo į savo aukštąsias mokyklas kitataučius, o dabar, kada jų ne visai sveikai vaizduotei rodosi, kad kiekvienas kitatautis jų didžiausias priešas, dalykai dar labiau pablogėjo. O čia dar plaukia į Vokietiją Austrijos, Čechoslovakijos, Lenkų užimtų kraštų vokiečiai.

Vokiečių miškų aukštosios mokyklos kaip tik priklauso tokios rūšies mokykloms, kurios kitataučiams, o jų tarpe ir lietuviams, labai sunkiai prieinamos. Vis dėlto, nors ir trumpai, jas paminėsiu.

Prūsijoje yra 2 aukš. miškų akademijos: Eberswalde ir München'e. Nuo įstojančių be brandos atestato reikalaujama praktikos girininkystės srity. Kursas 6 semestrų. Pabaigus dar 2 semestru, reikia universitete studijuoti ūkio mokslus (Wirtschaftswissenschaften). Priima ne senesnius kaip 25 metų. Jau nuo vokiečių reikalauja geresnių atestatų, o kitataučiams visai sunku patekti. Mokyklų tvarka primena gimnazijos tvarką, bet mokslo atžvilgiu staromos gana aukštai. Vasaros semestras prasideda balandžio 10 d., žiemos — spalį 20 d. 6 savaitėms prieš mokslo pradžią; kitatautis, norėdamas patekti į šias mokyklas, turi paduoti Akademijos direktoriui arba ūkio ministeriui prašymą.

Saksuose tėra viena miškų akademija (Sächsische Forstakademie zu Tharant). Priima ligi 30 kitataučių. Nuo įstojančių reikalauja mokėti vokiečių kalbą ir kai kada kitataučius kvočia (vok. k.) *). Mokesnis kitataučiams dvigubas (300—400 mk. pusmečiui); įsiamatuliavimas—100 mk., tuo tarpu vokiečiui 3 mk. Vasaros semestras prasideda balandžio mėn., žiemos — spalį m. Naujai priima tik į vasaros semestrą.

München'e (Bavarijoj) miškų mokslas sujungtas su universitetu. 8 semestrų kursas. Tuo tarpu į München'ą kitataučių policija neįsileidžia. Be to dar girininkystės galima mokytis: Württemberg'e staatswissenschaftliche Fakultät d. Universität Tübingen (7—8 sem.); Hessen'e—Universität Gießen; Baden'e—Technische Hochschule Karlsruhe; Thüringen'e—Forstakademie zu Eisenach.

*) Paprastai pakanka liudymo, kad norintieji įstoti bent 3 paskutinius metus mokėsi vokiečių kalbos ir gavo gerus laipsnius.

Dėšonieji dalykai visur skirstomi į dvi dali: pagrindiniai prigimties mokslai (chemija, fizika, botanika, zoologija ir kt.) ir specialiniai (Waldbau, Torschutz ir kt.). Be to dar tenka mokytis politinės ekonomijos. Norint įstoti, 4—6 savaitėmis prieš semestro pradžią reikia paduoti prašymas atin- kamam mokyklos rektoriui arba direktoriui, o mokykla pati susižinos su savo švietimo ministerija.

Halle a/s. 25. V—20.

Giedra.

Vėlynių naktis.

Tyliam, mažam kambarėly, kur spingsėjo maža lempukė, gulėjo jauna moteris.

Ji nemiegojo. Plačiai atvėrusi akis ji žiūrėjo į lubas ir neužmerkė jų, tarytum norėtų akimis praverti skylę ir išleisti lakioti mintį į nežinomą šalį.

Kartais lengva šypsena pasirodo ant veido, kartais keleta ašarų iš akių išbyra.

Prie lango sena bobutė, dažnai žiūrėdama į laikrodį, šnabžda sau poterius. Ji laukia kaž ko, bet dar nesulaukia...

Kambariuose nepaprasta tylą viešpatavo. Tik lauke girdėti, kaip vėjas kovodamas su medžiais, tai užia, tai staugia, ir pagaliau vargšas, negalėdamas medžių nuveikt, įlindo į kaminą ir liudnai verkė ir verkė.

„Tur būt tai nelaimingos dūšėlės kankinasi ir meldžiasi Dievui“, — pamąstė sau bobutė. Juk jau artinasi pusiaunaktis, tuoj bus vėlynės.

„Dieve duok joms amžiną atilsį“, — prakalbėjo tyliai bobutė. Paskui persižegnojo ir vėl kalbėjo savo ilgus poterius.

Laikrodis išlėto pradėjo mušti: Viens — du — trys..

„Dieve mano“ — pakilo riksmas iš lovos ir draugė pasigirdo silpnutis verksmo balsas...

Atbėgo bobutė...

Po valandos pačios savaime prasivėrė durys. Įėjo aukštas pilkas šešėlis. Po jo kitas ir vėl kitas, kol kambarys buvo pilnas panašių šešėlių.

Pamažu, lengvai stumdami viens kitą, prišlinko jie prie lovos ir apstojo aplinkui. Prisilenkė visai arti motinos ir vaiko žiūri.

„Tai naujas žmogus“ — rimtai prašnabždėjo vienas šešėlis.

„Bet toks, taip ir kiti“ — atsiliepė antras.

„Užgimė sulig dviejų asmenų norais ir gyvens nelaimėje, kaip gyvena jo tėvai ir tėvų tėvai; priklausys įvairioms žmonių išgalvotoms teisėms; sutiks blogą ir gerą; pamatys jųjų atspindžius savyje ir pakils jo širdies gilumoje kova. Kuomet supras savo nelaisvę, pažins skausmą ir su skausmu atsiras liūdnas, liūdnas ilgesys. Pagaliau pavargęs atsistos mūsų eilėn pasilsėti“.

„Nelaimingas žmogus“ — pabaigė šešėliai.

„Taip nebus“ — sušuko karštai motina.

„Mano sūnelis bus kitoks, gyvens kitaip. Jis eis po plačius laukus, kur žydi dailios gėlės, kurios savo šypsena parodys jam gyvenimo skaistumą. Saulutė parodys jam kelią į šviesą. Vėjas šukuos jam galvutę, lietus atgaivins jį, kuomet bus pailsęs. Kovoti jam nereikės, nes sutiks ant kelio tik Dievą“.

„Kalbi, kaip žmogus“ — pratarė vienu balsu šešėliai. — „Vilioji save viltimi, svajoji, tačiau gerai žinai, kad tai tik gimdo amžinai trokštantį ilgesį“.

Motina nerimastavo, sunkiai alsavo ir vartėsi, norėdama išvengti šešėlių.

„Bet kodėl, kodėl taip yra?“ — ji pagaliau tyliai paklausė ir pavargus užmerkė akis.

Lauke gaidys pragydo. Ten vėl kitas atsiliepė.

Tolumoje varpo garsas šaukė į bažnyčią.

Giedri aušra prašvito per langą kambarėlyje, norėdama pažvelgti ir palinksinti motiną ir vaiką.

Bet tik vienas mažutis jį pamatė. Išgąsdintas šešėlių žodžiais, jis verkė, sunkiai verkė.

Adolfas Venšlauskis.

S e s y t e !

(Skiriu M. P).

Ar jauti, kaip aplinkui ūžia gyvenimo audra?

Ar girdi, prakeikimą gyvenimui?...

Audra ūžia... Demoniškos jėgos varto galiūnus ažuolus, švaisto laivus, mindžioja dieviškas gėles ir kvatoja...

Ir tau, skaisčioji gėlele, ar negrėšia pavojus būti sugniaužtai toje viesuloje...

Įniršusios minios dantų griežimas, prakeikimai ir ašaros ar ne randa atbalsio tavo sieloy? Minia, apsilvildama gyvenimu, veržiasi pro kitus, smaugia ir skandina savo brolius ir seseris, ieškodama ko... gal laimės?...

Galingesnieji ir stipresnieji mindžioja silpnuosius, neatsižvelgdami į jų prakeikimus. Jie veržiasi pirmyn, ieško, trokšta... Silpnesniųjų kraujuose ir ašarose svajoja sau laimę rasti. Veltui: jie skęsta nuskaustųjų tvane ašarų. Silpnesnieji slenka paskui galiūnus ir žūna, nebeišlaikydami kovos. Neapykantos žaibai, keiksmų griausmai ir ašarų lietūs užtemdė žmonijai saulės spindulius. Kas sustabdys audrą? Kas išvaikys besotystės ir neaprežtų geidulių debesis ir atidengs mums šviesią saulutę — meilę? Kur tas drąsuolis? Audrai nutilus meilės spinduliai apšvies pasaulį, suminkštins žmonijos širdis. Tada viešpataus laimė.

Ar trokšti laimės? Jei taip — mylėk!

O jei tavo širdis šalta — apsišarvuok egoizmo šarvais, paimk rankon puikybės ir nepykantos kardą ir kovok. Nei pasigailėjimo, nei abejojimo! Viena valandėlė svyravimo ir žūsi. Tegul aplinkui žūna silpnesnieji ir bailiai. Šalin minkštaširdystė, šalin pasigailėjimas! Žmonės neverti jų. Kova, amžina arši kova už savo laimę. Drašiau! Išmesk iš savo širdies kilnius ir šventus jausmus, ir eik tiesiai per pievas, skink puikias gėles, nors tai būtų tavo seserys bei broliai, nesigrežk į praeitąjį kelią, kad nepažintų tavęs sąžinė ir nežiūrėk, kas bus toliau. Nekaltųjų dieviškų gėlių kvapas apsvaigins tave; paskui tave eis prakeikimai ir ašaros, bet neklausyk jų; spiauk su paniekinimu jiems veidan ir vėl skink gėles, naikink užstojančius kelią. O kada prieisi bedugnės kraštą, būsi taip pat laiminga, nes jausiesi paėmusi iš gyvenimo viską, ką galėjai...

Bet jei nepakelsi sunkių egoizmo šarvų, jei negali šaltai praeiti pro artimo ašaras ir skausmus, jei tavyje plaka karšta širdis — mylek!

Jei turi užtenkamai drąsos ir pajėgų darbuotis — pasišvesk kilniam darbui ir dirbk! Nelauk sau padėkos. Žmonės juoksis iš tavęs, jie neapkęs tavęs.

O jei ne, praskleisk savo debesis ir tegul skaisti meilės saulutė nušviečia tave. Mylėk, užsimiršk amžinai, bet atbalsio meilės sieloje artime nelauki. Tada būsi laiminga. O jei tavo meilė suras atsakymą — atsargiai! Jie tavo meilės nesupras. Žmonija tikros meilės nepažįsta; ji mylėt nemoka. Tu būsi išrauta gėlėlė ir nuvytusi išmesta...

Žydek, skaiščioji gėlėlė, ramink audrą, tegul tavo gyvenimas suteikia laimę tau ir visai žmonijai. Dabink žmonių širdis, ramink pailsusias jų sielas, o laimė žydės tavyje ir švies tiems, kurie tave supras!...

Juozas Žengė.

Žvaigždės.

Žiba žvaigždės, žiba juokias
Ir vadina kraštan savo,
Nes tau josios gražią laimę
Išsąpnavo.

Man jos tinka, ir kaip tinka!
Jas vaikučių pamylejau
Ir su joms kartu gyventi
Panorėjau.

Žiba žvaigždės... Jūsų linkui
Ašai lėkt esu papratęs
Ar tai likčiau jūsų krašto
Nepamatęs.

Man žengimo, man laimužės
Kaip sau norit, betgi reikia,
Be gyvumo nieks gyvybės
Nesuteikia.

Tad kelionėn prie žvaigždėlių!
Tai gyvybė, tai žengimas!
Ir žengimą apdainuoja
Ikvėpimas.

Te tik žiba brangios žvaigždės
Te nurodė manai kelią.
Aš pasiėksiu nors ir viena
Gi žvaigždele.

Auštančia.

Kai lipšniai vėjelis pūtė
 Mano veldus išbučiavo,
 Ir sroviai tekėjo upė
 Ir vandens geles mylavo

Aš ėjau — mane lydėjo
 Mėlynų akių mergelė,
 Lyg girdėjau, kaip tvaskėjo
 Jos karšta meili širdelė.

Kai nurodžiau tuos beržynus
 Ir netolimą girelę,
 Placiųjų laukų gėlynus,
 Visą gimtine šalele.

Kai pajus ant kalnelio,
 Jai nurodžiau rugių plotus
 Ir kiek toliau už upelio
 Vasarojus išrasotus, —

Rytuos auštančia aušrelė
 Ir gamtuzės įvaivumą;
 Mėnesį, būrius žvaigždelių,
 Skaistaus ryto malonumą...

Mano mylimas, berneli,
 Man nekas — gamtos puiku mai,
 Kas iš to, kad širdį gelia,
 Kad sieloj vieni klaikuma!

Tik tuomet bus širdžiai miela,
 Kai ištarsi: „Myliu tave“,
 Tad iš džiaugsmo juoksis siela
 Ir visai užmiršiu save...

Tad' ir tėviškės vaizdelis
 Man visai bus kitokesnis,
 Ir tu mylimas, berneli,
 Būsi dar labiau meilesnis...

Tyslevas.

Pavasario rytas.

Malonus, smagus pavasario rytas.
 Tylumas vėjelio, nė „plest“ negirdėt;
 Lankose pakniopštais čiurlena upelis
 Ir ore tyram paukščių dainos girdėt.

Melsvoji padangė debesiais iškaišyta,
 Kurie raudonuoja nuo ryto gražnos,
 O girios siūbuonės lyg sveikina ryta,
 Lyg ruošiasi rengias prie ryto maldos.

Bibliografija.

MEDICINA, laikraštis skiriamas medicinos teorijos ir praktikos reikalams. № 1, 1920 m. Gegužės mėnuo.

Leidžia: gydytojų sekcija prie Lietuvių Mokslo Draugijos ir Kauno Medicinos Draugijos. Už viską atsako D-ras J. Žemgulis. Adresas: Kauno Ligoninė. № kaina 4 auks.

Kaunas 1920 m. „Šviesos“ spaustuvė. Didžioji Vilniaus gatvė № 34.

Šiame ypač gydytojams skiriamame laikraštyje randame šiuos darbus: D-ro K. Griniaus — Kietais graižais kepurės viena plaukų nuslinkimo priežastis prie alopecia pityroides; d-ro J. Žemgilio — apie gydymą ultrafioletaisiais spinduliais; d-ro M. Nasvyčio — apie Velio ir Felix'o reakcija prie dėmėtosios šiltinės; d-ro J. Blažio — medicinos mokymas Anglijoje; stud. I. Mackevičaitės ir p. Kalvaitytės — laišakai iš Berlyno; stud. Matulevičiaus ad almam matrem; d-ro I. Žemgilio — mūsų literatūros apžvalga; kronika, skelbimai.

Rimtas, gerai redaguotas numeris. Visiems mūsų gydytojams ir aukštesniųjų kursų stud. med skaitytina ir palaikytina. Neprošali bus atkartot iš „Medicinos“ kai kurios žinios.

Mirimas ir giminai 1919 m. pas mus.

Ežerėnų apskrity 100-tui gimusių	132 mirimai
Kedainių	146 „
Seinų	122 „
Trakų	115 „

Taip baisiai dalykai stovi tarp lietuvių. Ne geriau ir su žydais, nes 25 Lietuvos miestuose ir miesteliuose tais metais gimė žydų 426, o mirė 753, t. y. 100-tui gimusių išpuolė 177 mirimai.

Taigi, Lietuva mažta, miršta. Kas gi tam padaryta ir daroma? Kam reikės mums žemės ir kitų reformų, jei nebus kam tuo naudotis?

Kiek turime ligoninių? Šiais metais būta 27 ligoninių, kuriose galima buvo sutalpinti nuo 1130 iki 1200 ligoninių. Pereitų 1919 m. pabaigoj užsidarė Naumiesčio, Jurbarko ir Kelmės ligoninės, bene dėl pinigų stokos, pradžioj 1920 m. užsidarė Skuodo, Rietavo, Švėkšnos ligoninės dėl gydytojų stokos; organizuojama Joniškio, Pakrojaus, Papilės, Panevėžio ligoninės.

Kiek besama medic. skyriuje studentų? Pirmame kurse 133, ketvirtame ir penktame 23, išviso 156; tarpe jų lietuvių 96, žydų 56, rusų, baltgudžių, vokiečių ir lenkų po 1. Lektorių 14.

D-ras med. P. Avizonis. Kova su trachoma. Šiaulių Apskritis Valdybos leidinys. Savičo ir Šumkauskio spaustuvė. Raseiniai 1920 16° 11 p.

Mažytė, bet turininga populerizacija, naudinga pasiskaityt ir inteligentijai. Trachoma sergančių daugybė, ne mažiau kaip 33,9% gyventojų. Kad ne trachoma, pas mus būtų per pusę mažiau aklų. Prieš trachomą gana

sėkmingai kovoja Vokietija ir Vengrija. Ten išmokyta visi gydytojai trachomą gydyti, visose mokyklose mokiniai sistematingai gydomi, įtaisyta tam tikros „trachomas seseraitės“ gydytojams pagelbininkės, be to paleista visuomenei „spaudinių“ apie tą ligą, padaryta paskaitų eilė.

Ir mums reikia neatidedant užsiimti trachomos naikinimu.

D-ras med. P. Avizonis. Kova su limпамomis ligomis. Šiaulių Apskritis Valdybos leidinys. 1920 m. S. Kadušino spaustuvė Raseiniuose. 16° p. 15.

Irgi visiems naudinga knygutė, iš kurios gali pamatyti, kad tur kovoti su epidemijomis ne vien gydytojai, bet visa visuomenė—keldama šalies švietimą, duodama geresnių butų, vandens, švarumo, geresnio maisto, apsitaismo. Taigi kova su epidemijomis, anot d-ro Avizonio, ne kas kita, kaip tolydinis, be paliovos, visuomenės kultūros kėlimas.

Be to, negaliu praeit nepaminėjęs Šiaulių apskrities savivaldybės pagirtinos iniciatyvos—leisti naudingas gyventojams knygutes. Juk tai bene pirmutinė Lietuvoje savivaldybė, tokią pradžią padariusi.

J. J. Voronko. Gudų klausimas Versalės Taikos Konferencijos metu. Kaunas. „F. Skorynos vardo Bendrovės“ leidinys. 1919 Mar. 8° p. 39. **Я. Варонко.** Беларускі Рух ад 1917 да 1920 году. Коуна. 1920 p. 29.

Nors artimi, bet nepažįstami. Taip gali pasakyt apie gudus ir lietuvius. Nedovanotinas lietuviams dalykas. Štai knygutės, iš kurių galima nors šiek tiek pasipažint su gudų pastangomis įsitaisyti savo namuose gyvenimą taip, kaip patiems geriau išeitų. Štai kai kurie tų pastangų ruožai.

1917. 5—17. XII. Visų Gudų Kongresas Minske, apie 2.000 atstovų, proklamuota nepriklausoma Gudų Respublika. Tuoj naktį j 18. XII. 1917. bolševikai kongresą išvaiko. Kongresas vis delto suspėjo išskirt savo organą—Radą. 1918. 18. II. vokiečiai nuveja bolševikus. Rada bando apimti Gudijos valdžią, bet nė viena valstybė Gudų respublikos nepripažįsta ir naujosios Gudijos vyriausybė persikelia užsienin.

1918. 1. 25—27 d. įsikuria kita Vilniaus Gudų Tautos Rada, kuri 1918. XI. 20 d. susideda su Lietuvos Taryba.

1918. XII. 1—3 d. Gudų Kongresas Gardine nutaria Gardino guberniją prie Lietuvos prijungti. 1919 m. Vilnių pagrobia bolševikai, paskui lenkai, Lietuvos Taryba keliasi Kaunan, Gudų Rados narių dalis irgi atsielia Kaunan, o „batkouščizna“ jų ligi šiol velka lenkų okupacijos našta.

Kas norėtų daugiau apie Gudų reikalus pasiskaityt, tai gali rasti šį tą dar šiuose Kauno leidiniuose: 1) К. Езовитовъ. Бѣлоруссы и Поляки. Документы и факты изъ истории оккупации Бѣлоруссии поляками въ 1918 и 1919 годахъ. Переводъ съ бѣлорусскаго. Коуна. 1919. 8°, p. 124—2) М. Засецкі. Міністэрства Беларусскихъ Спрау за 10 месѣцавъ існаваньня, 1. XII. 1918—1. X. 1919. Кароткі нарыс. Коуна. 1919. 8° p. 20.

Liaudies Teatras. Pietro Gori. Vertė P. Sirutytė. Gegužio šventė. 1 Veiksmo drama. Liaudies Teatro B-vės leidinys. Mariampolė. 1920 m. 8o 32-p.

Laisvės susilaukus pradėjo ir provincijos inteligentai sparčiau dirbti. Čia turime Mariampolės produktą. Galime tik pasveikinti tokį apsišėkimą.

Prekyba. Organas Lietuvių Prekybos Bendrovės, Lithuanian Sales Corporation. 414 Broadway, Boston 27, Mass. Vol. I, Nr. 1, Gegužio, 1920.

"Lietuva Lietuviams!" — Tokiai to organo pirmutinis gana rizikingas pasakymas.

Organas 5 Bendrovės valdybos narių paveikslai ir keletas paaškinimų, apie Bendrovės uždavinius ir keletas patarimų.

Šiaip pagal visa ką ta Bendrovė rimta ir gali turėti pasisekimo, pagalbėdama susikurti Lietuvos Prekybos ir Pramonės įstaigoms. Ji turi ir Kaune savo skyrių prie Laisvės Alejos Nr. 70.

Perkūnas. Pirmutinis Amerikoj kukūrinis juokų ir pašaipos laikraštis. Nr. 4.—1920. 222 South 9—th st. Brooklyn, Nr. 9.

Nedidokas 16 pus. mėnesinis krikščionių demokratų laikraštis su menkos galios juokais ir pašaipomis.

The Lithuanian Booster. About Lithuania and Lithuanians vol. 4, Mag. 1920. Nr. 5. Published Monthly By Thomas Shamis 500 Fifth Avenue, New York City.

Mažytis 16 p. mėnesinis laikraštėlis anglų kalba, spausdinamas amerikiečiams informuoti apie Lietuvos reikalus. Ačiu ir už tai!

Witold Kamienecki. Geneza Panstwa Litewskiego. Warszawa. 1916. p. 52 8o.

Trumpas, bet turiningas darbas W. Kamienecki'o (Varšavos Seimo nario, nešenaį apsilankiusio Kaune) atranda, kad Lietuvos senovės valstybė pasidarė šių faktorių įtaka: 1) Konlikto tarp nomadų ir vietoje jau apsibuvusių lietuvių, 2) Gudų (gotų) ir skandinavų puolimų, 3) Vokiečių ir slavų spaudimo.

La Revue Baltique. Troisième année, 15 Mars — 1 April 1920. — № 3 (19). 10 fr. (1 France), 15 fr. (étranger). Paris, Rue de Chatillon, 3.

Jau treči metai einantis ir specialinai Baltijos respublikų reikalams skiriamas laikraštis. Šiame № pažymėtini straipsniai I. Vezkalns "L'éloquence des Chiffres et la Russie indivisible", kur išrodoma, ka Did. Rusams (Maskvitams) priklauso tik 45,68% Europos Rusijos b. valstybės gyventojų, 14-gi kitų tautinių grupių priklauso 54,32%. Tad rašo I. Vezkalns, kokio mis teisėmis vaduojasi "Nedalinamos Rusijos" gynėjai su paniekinimu kalbėdami apie samajedų tautėles buvusios valstybės pakraščių. Interesinga dar, kad rusų patriotai nepripažindami teisių pakraščių tautoms sutinka jas duoti Baltijos vokiečiams, kurių 5—6% tėra. Aiški čia Berlyno įtaka, kuris matyt atsiminė dabar Bismarko patarimą: "Vokiečiai niekumet neturi pasidaryti Rusijos neprieteliu".

E. Despreaut-Le Séparatisme dans l'Est européen atranda, kad Prancūzų politikai išseno jau buvo pražiopsoję Rytų Europos separatizmo naudą, nepalaikę senosios Lenkijos Lietuvos. Tas pat žlibumas Prancūzų politikos matyti ir dabar, kuomet vietoj barjero gali vėl susikurti tiltas tarp anų visumet priešingų Prancūzijai valstybių.

L. de Labunovas. Les „Dainos“ (Chant populaires Lituanien). Tolimesnė tąsa straipsnio, kuris suveda į pažintį prancūzus su lietuvių dainomis. Daug dainų išversia į prancūzų kalbą.

O. W. de Milosz. Vilna. Capitale de la Lituanie. Šis straipsnis jau buvo Lietuvoje. Šis laikraštis ypač reikalingas mūsų politikams pasipažinti su Baltijos reikalais.

Ivan H. Krestanov. El la proksima Oriento.

Šitoj knygutėj bulgaras I. Krestanov rašo esperanto kalba apie Ukrainą, Lietuvą, Baltarusiją, Latviją, Estiją, Suomiją, Totorius ir Georgiją. Autorius trumpai nupasakoja kiekvienos šitų šalių geografinę padėtį, istoriją, literatūrą, kovą dėl savo teisių ir paskutinių laikų politinę padėtį. Gana teisingai nurodyta, kaip rusų valdžia stengėsi apirusinti šituos kraštus ir kaip šitų kraštų veiklesnieji darbuotojai stengėsi nepasiduoti rusifikacijos politikai.

Krestanovo knygutė turėtų būti įdomi tiems, kas dar kaip reikiant nepažįsta Ukrainos, Lietuvos, Baltarusijos, Latvijos, Estijos, Suomijos, Totorių ir Georgijos. Net būtų pravartu ir daugeliui lietuvių šis veikalėlis pasiskaityti, nes daugelis mūsų žmonių nepažįsta savo artimiausių kaimynų. Viena galima primesti autoriui, kad jis, kalbedamas apie kai kurias šalis, ne visai teisingai paduoda tų šalių gyventojų troškimus dėl politinės ateities. Pavyzdžiui, jis sako, kad latviai į estai norį savarankiškai valdytis neišeidami iš Rusų federacijos ryšių. Bet iš dalies autoriui galima tokie pasakymai dovanoti, nes jis tą veikalėlį rašė 1919 metų pradžioj, o tuomet mes žinome, kad kai kurių latvių ir net estų visuomenės veikėjų buvo žiūrima į Rusiją kaip į savo globėją. Ir todėl autorius kitaip ir negalėjo rašyti, nes jis prieš rašydamas informacijų sėmė iš aprašomųjų kraštų misijų, dirbusių Šveicarijoj ir kitur. Vis dėlto šitos autoriaus klaidos nė kiek nesumazina knygutės vertės, ir skaitytojams ji visada bus įdomi. Be to, reikia prisipažinti, kad autorius ir apie lietuvius per daug palankiai atsiliepia. Na, gal tatai mums į sveikatą eis, nes šiais laikais rašant apie išsivadavusius iš vergovės pantių geriau yra piešti viską gražiomis spalvomis.

A. Kelmūtis.

Statistinės žinios apie Lietuvą ligi karo 1914 m. Prekybos ir Pramonės Ministerijos Statistikos Departamento leidinys. 200 pusl. „M. Sokolovskio“ spaustuė. Kaunas 1920 m.

Dar prieš 1914 metų karą mums sunku buvo įvertinti Lietuvą skaičių atžvilgiu. Tiesa, medžiagos buvo, bet ji buvo išmėtyta daugumoje įvairių specialinių leidinių, kurių nė visi ir ne visur galėjo gauti. Savistovų gyvenimą pradėdant, drauge kilo bandymų surinkti tą visą išmėtytą medžiagą, kad reikalui ištikus galėtum lengviau joje orientuotis. Apleisdamas A. Rimkos veikalą „Lietuvos ūkis“ susostiu prie Bendros Statistikos Depar-

tamento leidimo. Patį statistikos departamentą vaizdavausi kaip įstaigą, kuri yra vienintelė ir todėl turi suteikt tikrų, rimtų žinių; atlikti gal ką ir savo, o nepasitenkinti vien tik perrašinėtojų role.

Kalbant apie „Statistines žinias“, aš nekalbėsiu, kiek tie skaičiai yra teisingi, ar jie atitinka originalams, iš kurių perrašyti. Paliesiu tik bendrai. Statistikos Departamento leidinys duoda žinių tik ligi 1914 metų karo, taigi skaičiai yra senoki, nors vadovavimuisi ką nors rengiant dalinai ir tinka. Tikėtų dar labiau, jei būtų sąžiningiau rengiama.

Visi suteikiamieji skaičiai turi statistikos atspalvio, būtent sako, kad tam tikrais metais Lietuvoje gyveno tam tikras žmonių skaičius, tiek ir tiek gimė, mirė, tiek ir tiek buvo miškų, kooperatyvų ir t. p. Yra ir dinamikos pavyzdžių. Bet bent kiek nuimanąs skaičiuose, pirmiausia žiūrės, ar prisilaikome paprasčiausių taisyklių, būtent ar imamas tam tikras, vienodas laikotarpis, ar suteikiami metai, kurie tik pasitaikė pripuolamai. Pavyzdžiui, gyventojų skaičius gubernijose (22 pusl.) paduotas su metų laikotarpiais 2—2—2—6—3—9—3—12—19—5—31; skaičiai, vaizduojantieji Lietuvos miestų kilimą, su metų laikotarpiais 3—5—7—12—15—10 (23 pusl.) Ko jau ko, bet panašių žinių nevertėtų skelbti, nes jos nesuteikia pilno vaizdo, o duoda keletą pripuolamų žinių.

Pirmuoju leidinio skyriumi eina plotas ir gyventojai. Skyriaus pagrindą dan dėtas Rusijos 1897 m. gyventojų surašinėjimas ir dar vaduotzsi metinėmis rusų statistikos žiniomis, kurios savo keliu buvo vedamos naudojantis jau ne kokiais naujais surašinėjimais, bet iš įvairių šaltinių pagautomis žiniomis. Jau patsai pirmas Rusijos gyventojų surašinėjimas neturėjo savyje paskutiniųjų mokslinių statistikos reikalavimų. Apskritai reikia pažymėti, kad dar ir Vakarų Europoje anų laikų gyventojų surašinėjimai buvo daromi tuo būdu, kad juose ne paskutinę vietą užėmė gyventojų prirašymo (kur yra žmogaus popieros) vieta, nes surašinėjant nemaža dėmesio buvo kreipta į tai, kad galima būtų sužinoti skaičių asmenų, turinčių mokėti mokesčius ir išskaičiuoti karines šalies jėgas. Tik pereito šimtmečio viduryje (1851 m.) Prancūzija pradėjo žymėti ir žmonių amžių. Rusijos surašinėjimas nors ir buvo atliekamas vakarų Europos pavyzdžiu, bet šiuo tuo skyrėsi, nes reikėjo atsižūrėti į gyventojų apgyvendinimo netirštumą ir gan žemą kultūrinę žmonių padėtį. Statistikos, kaip teorija taip ir praktika prieš panašius surašinėjimus, nes išėina priepuolamas koncentravimas ir du ar net ir tris kartus vieno asmens užrašymas. Man prisimena, kad ir Lietuvoje jau turėta du surašinėjimų bandymų: renkant į savivaldybes ir Steigiamąjį Seimą, bet, deja, abu kartu darbas buvo atliktas tiek blogai ir nesąžiningai (nes nebuvo jokių nurodymų), kad apie tokių surašinėjimų išdavus netenka nė kalbėti. Nors Statistikos departamentas neatėjo pagalbon, tarytum tai ne jo veikimo sritis.—Mes ir šiuo metu negalime pasakyti, kiek kurioje vietoje gyvenama žmonių. Netgi neapsirikęs tarsiu, kad dargi mažiukai mūsų miesteliai, bažnytkaimiai (nekalbant jau apie didesnius) nežino savo gyventojų skaičiaus. Tuo tarpu dideliuose vokiečių miestuose policijos registrai tiek yra artimi tikrenybei, kad galėtų suteikti žinių, kiek mieste buvo gyventojų tokiai tai dienai.

Ir pirmame skyriuje paduota gan vėlokų žinių, pavyzdžiui, apie miestų įtaisas žinios tik už 1910, kuomet be abejo nors ir tas pats „Statističė-

skij Ežegodnik Rossii“ suteikė vėlybesnių—skaičiai apie luomus, klases turi tik archyvinės vertės.

Kai kuriais atžvilgiais A. Rimkos veikalas turi didesnės vertės, nes jame nurodyta, kuo galima pasitikėti, kuo ne. Statistikos Departamentas tuo žymiai nusižengia. Ir dauguma lentelių, kaip antai apie piūties našumą (Skyr. III. lent. 17, 18), kiekybę naminių gyvulių (Sk. III. lent. 20, 21) galima visai išbraukti. Nes niekam nepaslaptis, kad našumą ar sėjos didumą užrašydavo įvairūs raštininkai, neatžiūrėdami į tikrumą; kad gyvulių skaičių žmonės slėpė, nes manė, kad reikės mokėti didesni mokesčiai. Su tuo gyvulių skaičiumi įdomu buvo Rusuose, kuomet karui įpusėjus teorijoje buvo apskaityta, kad arklų ir kt. skaičius turėjo nepaprastai sumažėti, tuo tarpu 1916 metais žemės ūkio surašinėjimą atlikus paaiškėjo, kad kai kuriose vietose kai kurių gyvulių esama daugiau, negu buvo prieš karą. nežiūrint to, kad karas sunaudojo nemažą skaičių.

Nekalbėsiu skyriumi apie kiekvieną leidinio skyrių. Tik paliesiu, kad bendros statistikos Departamentas, jei jis nenori ar nepajėgia įnešti į mūsų gyvenimą savystoviems tyrinėjimams, turėtų surinkti bent tą esamą medžiagą, be kurios neapsieina jokia valstybė. Tarp statistikos ir valstybės (imant ir savivaldybių įstaigas) yra artimas ryšis. Nusikaltimai negali būti registruojami, bet valstybė domisi kai kuriomis nusikaltimų rūšimis, ir tuo būdu susidaro nusikaltimų statistika, kuri gali charakterizuoti dorinę tautos padėtį. Praktikos atžvilgiu, valstybė turi žymėti, kiek prekių pereina rubežių, nes už tai imama muitai. Apie gimimą, mirimą, vedybas netenka dargi kalbėti. Ir daug galima priversti pavyzdžių, kurie vaizduos, kad tarp valstybės ir statistikos yra labai artimas ryšys, pasakysime—statistika tai valstybės darbas.

Ir pas mus Lietuvoje valstybė surinko jau nemaža žinių ir bendros statistikos Departamento uždavinys yra jos rinkti, tai tuo dar lengviau, kad nereikia vartoti jokio naujo specialinio aparato. *Vt. St.*

Akad. S. P. Borodino Botanikos vadovėlis. I Dalis. Morfologija. Vertė I. Tonkunas. Kaina 22 m. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys. Vilnius. „Švyturio“ spaustuvė. 1920. 8° p. 132.

Rūpestingai parašytas ir gerai išleistas su daugeliu paveikslėlių šis botanikos vadovėlis pagelbės mūsų mok-leviams pažinti tą mokslo šakos dalį. *Kg.*

Stuburinių Gyvulių Zoologija. Parašė Jurgis Elisonas. Lietuvių Mokslo Draugijos leidinys. Vilnius. „Žaibo“ spaustuvė. 1920. 8° p. 274. Kaina 30 m.

Tą patį pasakysiu ir apie šią spaudinį. Nors jau turime Geručio didoką zoologiją, bet ir šitas leidinys labai tiks mūsų jaunuomenei prasilavinti. *Kg.*

Albinas Rimka. Stambusis ir smulkusis žemės ūkis nuosavybės ir bendrojo valdymo santykiais. Priedas: Žemės Reformos Komisijos statistikos žinios 1919 metų. Žemės Reformos Komisijos leidinys № 2. Kaunas. 1920 m, 8° 34+14 p.

Rimtas darbas, trumpoj recenzijoje nesiduoda suglausti.

Kg.

A. Rimka. Skaitymo vadovėlis. Antoji pataisyta ir papildyta laida su kap. P. Rusecko priedu — Kariško knygynėlis. 8° p. 36.

Cia parodyta, kurios knygos ir knygų tvarkoj skaityti norintiems apšviesti. Gaila, kad neįdėta medega iš laikraščių, kaip „Visuomenė“, „Lietuvių Tauta“, „Draugija“, „Vadovas“ ir kt. Juk ten nemaža savamokšiamis skaitytinų straipsnių. Knygtė pagirtina. Kę

Iš rusų spaudos 1920 m.

Славянская Заря, kasdieninis laikraštis, Čekų Pragoje. (Nr. Nr. 144, 145); **Новая Русская Жизнь**, 3 kart per savaitę, Helsingfors. (Nr. 121); **Последняя Новости**, kasdieninis, Paris; **Время**, kasdieninis, **Общее Дѣло**, Paris; **Русское Дѣло**, 3 kartus per savaitę, Čekų Pragoje.

Rusų visuomenėj dominuoja dvi srovės—už bolševikus ir su jais ir antroji prieš bolševikus. Žlugus Denikino—Kolčako avantiuroms prieš bolševikines partijas dar labiau pakriko ir negali sustarti.

Vieni jų, kaip garsusis Burcevas, Stankevičius, Brusilovas, mano, kad rusų patriotai gali ir turi stoti drėbi pačioj bolševikijoje. Ten vis delto jie greičiau privesia Rusiją prie tvarkos, negu slapstydamiės užsieniuose. Be to lenkų pavojus turėsiąs sukelti tautinį susipratimą, kuris neutralizuosiąs patį bolševizmą.

Pasak Nr. 121 *Новая Русская Жизнь* Norvegu bolševiku lideris J. Friz praneša, kad esą Leninas sakęs per paskutinį komunistų suvažiavimą: „Ką davė proletariato diktatūra darbininkams? Dar didesnį badą, negu pirmiau. Mes negauname mėsos, nes valstiečiai i patys ją suvalgo. Prie caro darbininkas gaudavo 11 pūdų duonos per metus. Dabar tik 7. Valstiečiai dabar turi 17 pūdų vienam žmogui per metus. Darbininkai mirė frontė, o valstiečiai ramiai sau gyvenė. Kol kas proletariatas nieko dar nepelnė iš savo diktatūros“. „Mūsų valstietis turi dvi dūsi. Jisai matė, kad revoliucija atliuosavo jį, kad naujoji valdžia eina ne prieš vargalius, bet prieš turtuolius. Tai viena valstiečio dūšia. Kita gi—tai nuosavybės noras, egoizmas, pilnas nepirarimas komūnizmo idejoms. Agitacija, švietimu ir—reikale—net ginklais ir valstybės galybe šita (egoistine) dūšiā mes užmušinėšime“.—Toksai pasakymas Lenino tai maskuotas prisipažinimas, prie bankroto, nes kok u būdu galės būt priversti atsakyt nuo anos biauriosios dūšios apie 30 milijonų Rusijos „mužikų“? Jeigu atsimint, kad tie patys „mužikai“ kaip ir nušivylę proletarai pagal paskutinius žinias gana sparčiai iš bolševikų armijos dezertuoja, liekasi gi daugiausia patriotai, einą prieš lenkus, jeigu dar pridėti, kad pasiplėšimo nuo buržujų galimybės jau beveik pilnai išsisėmė—tad galima laukti pagrindinio pasikeitimo Sovdepijos politikos. Armija dešinės, kartu su ja dešinės ir valdžia ir greičiausiai ims grįžti prie pripras o jau kitur demokratizmo, arba nužengs į militarinę diktatūrą. Taigi šita srovė rōdo turint: pasisekimo šansų.

Rodičėvas ir senosios „kadetų“ partijos dalis nori Rusiją gelbėti per Varšavą. Jie tikisi, kad lenkai sumušią bolševikus ir laikydamiės tautų apsisprendimo teisių sau pasiims tik tiek, kiek jiems pagal tas teises pri-

klausys ir Rusija bus išgelbėta nuo anarchijos Lenkijos rankomis (slav. **заря № 144**). Del Antantos politikos tai tie laikraščiai maždaug šitaip ją vaizduoja.— Visur pirmoj vietoj materialinis interesas, jausmas, kad be Rusijos žališios „edžiagos Europai sunku gyventi. Iš kur ėmus javų riebalų, odų žibalo, mangano, linų, vilnų, platinos ir kt. dalykų? Jau pasisavinta nuo Rusijos Batumas, Ezelio sala, Vladivastokas. Laukiama dar daugiau užgro-
bimų. Rusijos palaikai dalinama.

Bolševizmo baimė ir gerai suprasta savo nauda turėtų priversti Euro-
pą pasistengti pagelbėti baltajai Rusijai nuslopinti raudoną ir užvesti tvarką. Taip rašo tų patriotų laikraščiai. Iš visa ko jaučiame, kad rusai senųjų savo tradicijų slėgiami tebesilaiko vienos didžiosios Rusijos, ku-
rie prieš karą buvo. Net ir Lenina- pasakės, kad ir jis noris kartu su De-
nikinu vienos didžiosios nedalinamos Rusijos, tik— „tarybinės“. Bet mums mažosioms naujoms respublikoms to niekumet nereikia pamiršti, jei norime prieš tokias tų „patriotų“ tendenc jas atsisipirti.

Turime stengtis ir skubintis susivienyti ir susitvarkyti, ligi bolšev zmas dar nelikviduotas ir ligi Rusijoje tautinis jausmas nepakreipė valstybės gyve-
nimo į kitą, mums gal labai p vojingą pusę.

II.

1) **Правда**, Орг. Центр. Ком. Моск. Ком. и Моск. Губ. Ком. Р. К. П. (больш.) 23. V.—12. VI—1920.

2) **Известия** Всер. Центр. Испол. Ком. Сов. Раб. Кресть., Казач. и Красноарм. Деп. и Моск. Сов. Раб. и Красноарм. Деп. 27. V.—8. VI—20.

3) **Экономическая Жизнь** 27. V. 2. VI—20. Visi eina Maskvoje.

Raudona gija visais tais bolševikų laikraščiais eina agiucija prieš Len-
kijos „ponų“ (панов, шляхты) puolimus. Taktikos atmainų bolševikų vir-
šų nema ut. Anglija ir apskritai visą antantą tie oficiojai nepadoriai kei-
kia, nors su Anglija daroma pertraktacijos. Per Revelj, Petrogradą Rusija
jau pradeda iš Europos gauti reikalingų daiktų (lokomotivų, dalgių, gražtų
ir kt.) Šiaip, matų, šalyje didelė nefvarka kooperatyvas „Podkova“ skun-
džiasi, kad dirbtuvėj negalima dirbti, nes išeinamoji vieta patvinusi ir iš
krantu išsiliejusi. Iš Ekaterinoslavo gub. praneša, kad ten banditizmas labai
išsiplatinęs. Pasišalinimas nuo darbo (прогулы) labai didelis ir siekia
81,8% kai kuriose įstaigose, vietoj 10—15%, kaip būta prieš karą. Prieš
tai išleista tam tikras baudžiamasis dekretas. — Dirbtuvėj „Kajk“ 26. V.
darbininkų mitinge buvo patarta Trejybės dieną sutaisyti pamaldas, kas tu-
rėjo atsieiti apie 40 tūkstančių Mitingas pamaldoms pinigų nedavė. „Po-
pų tamsybė kenkia ir darbininkams netinka“ — užbaigia korespondentas.
Agiucijai prieš „Lenkijos ponus“, tur būt platint komunistų idėjoms Len-
kijoje, Charkove sumobilizuota 40% visų komunistų, mokančių lenkų kalbą.
(Правда Nr. 114, 28. V.). Daromi vie omis vadinamieji „subotniki“, t. y.
gyventojai subatomis (kai kur šventadieniais) dovanai dirba valstybinį darbą—
krauja vagonus, veža amuniciją ir kt.

Žydų proletariato komunistų organizacia radio telegrama praneša tarpe
kitų ir „laikinai okupuotos Lietuvos“ žydų darbininkams susispiesti ir pa-

vesti griežtą kovą už proletariato diktaturą ir už palaikymą Sovietų Rusijos. (Правда № 114, 28. V).

Anglijos darbininkų atstovams beviešint 23. V. buvo mitingas, kur oratoriai apipiešė sunkią Rusijos padėtį: „komunistai neslepia sunkaus šalies padėjimo ir bausios „rozruchos“ — kalba komunistas Tichonovas — bet jis yra tikras, kad anglų sveičiai padės rusams viską bedarydami, kad Anglijoje kuo greičiausiai.

Ar vienos pusės imi laikraščius ar antros — visur, numanu, kad Rusijai suirutėms pašalinti reikalinga dar daug metų.

Kareivių Tiesa, Lietuvos Kareivių Komunistų Organizacijų Vykdomojo Komiteto organas Nr. 1 1920 m. Gegužės m. I metal. p. 4.

(Kur leidžiamas, nepasakyta).

Prie Rusų spaudos priskaitytinas ir šis slaptai leidžiamas rusų bolševikų kvapsnio lapelis. Anot jo, St. Seimas — tai buržuazijos prasimanymas darbininkų akims apdumti. Seimas žemės darbininkams ir mažajėmiams neduosias. Nors, girdi, kareiviams valdžia pažadėjo žemės, bet nedavė nieko ir dvarus dvarininkai tebevaldę po senovei. Patsai St. Seimas apie žemės dalinimą nieko nekalbąs jau.

Na, iš visa ko išvedama, kad reik nugriaut Seimas ir dabartinė valdžia, vietoj gį to pastatyti darbininkų ir kareivių tarybos ir bus puiki darbininkams tvarka. Toksai maždaug to lapelio turinys.

Nežinia, ar tai apjākėliai fanatikai ar parsiđavėliai tokį spaudinį leidžia. Juk aišku, kad įvykinti tie troškimai galima vien revoliucijos, naminio karo keliu. O kas tokio karo geistų? Ne paslaptis turbūt ir Rusijos bolševikų susibankrutinimas ir visa nelaimių galybė iš jų tvarkos. Nesunku būtų numatyti, koksai pasidarytų Lietuvoje nusialinimas ir badas jų plėnamis išsipildžius. Ir visgi tie, matyt apšviesti, komunistai drįsta tokią propagandą pas mus varyti!!! Ar neišmanėliai ar parsiđavėliai?

Dar gauta šios knygos:

Mano Patyrimai Didžiojo Karų 1918 ir 1919. Parašė Kun. S. T. Jonaitis, kapelionas. Išleido Prekybos B-vė Bostone 27 Mass. 8° p. 64.

The American Press on Lithuania's Freedom. Publised by „Tautos Fondas“. 488 Grand Street. Brooklyn. 1920. 8° 96.

Lietuvos kariuomenė. Karininkas Ladislovas Natkevičius, Artilerijos Vyresnysis Leitenantas, 1919 8° p. 176.

Kanklės. M. Petrausko gaidos. Dvylika leidinių. Išleido Lietuvių Muzikos Konservatorija. 769 Broadway, So. Boston, Mass.

Steigiamojo Seimo darbai. I, II ir III sąsiuvinys. Kiekvieno, sąsiuvinio kaina 5 auks. Čia surašytos visos mūsų atstovų kalbos, pasakytos Seime.

Botanika. Pagal Polianskį parašė A. Žygas. „Šešupės“ knygyno leidinys. Mariampolė, 1920 m.

Nauja „Varpo“ Bendrovės SPAUSTUVĖ

Įtaisyta Kaune, prie Laisvės Alejos gatvės. Turi naujausias mašinas ir kitus spausdinimo prietaisus. Pašaliečių žmonių ir įstaigų užsakymus pradės priiminėti nuo spalio mėnesio šių metų.

Spaustuvės kontoros adresas: Kaunas,
Laisvės Aleja Nr. 60.

Skaitykite ir platinkite „LIETUVOS ŪKININKĄ“

„Lietuvos Ūkininkas“ yra Lietuvos Valstiečių Sąjungos laikraštis, kuris teisingai aprašo valstiečių ir kitų darbo žmonių vargus ir duoda jiems geriausių patarimų.

Prie „Lietuvos Ūkininko“ eina priedai: „ŽEMĖ“, kur žemės ūkio dalykus svarsto, ir „SVEIKATA“, kur rašo apie žmonių sveikatos dalykus.

„Lietuvos Ūkininko“ kaina: metams—48 auk, pusei metų—24 auk., trimis mėnesiams—12 auk. Atskiras numeris—1 auk.

Adresas: Kaunas, Laisvės Aleja Nr. 60

Dar galima pirkti

„VARPO“ BENDROVĖS PAJŲ,

kurie kaštuoja po 500 auksinų.

Skubinkitės paremti naudingą darbą.
Kreipkitės šiuo adresu: *Kaunas, Laisvės
Aleja Nr. 60, b. 5.* Skambindami tele-
fonu prašykite Nr. 223.

Ištraukos iš įstatų:

§ 2. „Varpo“ ben. tikslas yra — leisti, spausdinti ir platinti knygas, laikraščius ir visokių spaudos darbus dirbti, ir tam fikslui taisyti spaustuves, litografijas ir kt.; taip pat steigti bibliotekas, knygynus, spaudinių ir šiaip raštų pardavinėjimo agenturas ir tt.

§ 3. „Varpo“ b-vė gali steigti savo skyrius Lietuvoje ir užsienyje.

Kol kas „Varpo“ bendrovė yra įsitaisiusi Kaune gražią spaustuvę, įvertinamą apie 800.000 auksinų. Savo darbą bendrovė galės dar labiau išplėsti, jei mūsų žmonės pasiskubins išpirkti kuo daugiausia „Varpo“ Bendrovės pajų.

Redaktorius: *Albinas Rimka.*

Leidžia: „Varpo“ Bendrovė.

„M. Sokołauskio“ Spaustuvė Kaune, Maironio gatvė 10-12.